

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
PRIVATINĖS TEISĖS KATEDRA

Dieninės studijų formos
V kurso komercinės teisės
studijų atšakos studento
Pauliaus Gavelio

MAGISTRO DARBAS

CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ UŽ GYVŪNŲ PADARYTĄ
ŽALĄ

Vadovas: doc. dr. Algirdas Taminskas

Recenzentas: Lekt. Egidijus Laužikas

Vilnius 2011

TURINYS

Įvadas	3
1. Civilinės atsakomybės už gyvūnų padarytą žalą teoriniai aspektai	6
2. Civilinė atsakomybė už laukinių gyvūnų padarytą žalą	16
2.1. Valstybės civilinė atsakomybė už laukinių gyvūnų padarytą žalą eismo įvykiuose.....	16
2.2. Ginčų dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykiuose teisingumas.....	17
2.3. Ieškovo problematika ginčiuose dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykiuose.....	18
2.4. Atlyginimo už laukinių gyvūnų padarytą žalą eismo įvykių metu reglamentavimas.....	21
2.5. Lietuvos valstybės civilinė atsakomybė už laukinių gyvūnų padarytą žalą eismo įvykių metu iki Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo naujos redakcijos priėmimo.....	23
2.6. Lietuvos valstybės civilinė atsakomybė už laukinių gyvūnų padarytą žalą eismo įvykių metu po Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo naujos redakcijos priėmimo.....	35
2.7. Civilinė atsakomybė už laukinių gyvūnų padarytą žalą žemės ūkio pasėliams, miškui ir hidrotechnikos įrenginiams.....	38
3. Civilinė atsakomybė už naminių gyvūnų padarytą žalą asmens sveikatai bei turtui	42
3.1. Civilinė naminių gyvūnų savininkų (valdytojų) atsakomybė už naminių gyvūnų padarytą žalą kitų asmenų sveikatai.....	42
3.2. Naminių gyvūnų savininkų (valdytojų) civilinė atsakomybė už naminių gyvūnų padarytą žalą kitų asmenų turtui.....	47
Išvados	50
Santrauka.....	53
Summary	54
Naudotos literatūros sąrašas.....	56

Įvadas

Temos aktualumas. Visuomenės gyvenime ypatingą reikšmę turi teisės principas *ubi ius, ibi remedium*, kuris reiškia: jei įstatymas suteikia teisę, jis duoda ir priemonę jai apginti. Šio principo realizavimui praktikoje labai svarbi pažeistų teisių gynyba, leidžianti suinteresuotiems asmenims apginti pažeistas teises. Civilinė atsakomybė, esant teisės pažeidimui (deliktui), pasireiškia pareiga atsakyti už padarytą žalą pagal pareikštą civilinį ieškinį. Ši atsakomybė aktuali analizuojant atsakomybę - už gyvūnų padarytą žalą klausimus. Technikos amžiuje išaugus automobilių skaičiui ir jų greičiams labai padaugėjo autoįvykių, kuriuos sukelia į kelius netikėtai išbėgę laukiniai ir naminiai gyvūnai. Laukiniai gyvūnai daug žalos padaro pasėliams, miškams. Žmonių meilė naminiams gyvūnams (ypač šunims) dažnai peržengia apdairumo, rūpestingumo bei protingo elgesio ribas. Dažnėjantys teismų praktikoje ginčai, susiję su gyvūnų padarytos žalos atlyginimu, rodo, kad tiek naminių, tiek ir laukinių gyvūnų priežiūra šalyje dar nėra pakankamai gera ir saugi aplinkiniams. Todėl, tam kad gyvūnų padaryta žala būtų tinkamai atlyginta, turi efektyviai funkcionuoti teisingas atsiradusios turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo mechanizmas. Jis turi užtikrinti ne tik efektyvią nukentėjusiojo asmens interesų gynybą, bet ir užtikrinti teisingą atsakomybės taikymą asmenims, kurie už tą žalą atsako. Pagrindinė teisinės atsakomybės funkcija yra nubausti teisės pažeidėją ir kompensuoti nukentėjusiajam padarytus nuostolius.¹ Abiejų šalių interesams labai svarbu, kad teismų praktikoje atsakomybė už gyvūnų padarytą žalą būtų taikoma preciziškai, laikantis teisės normų reikalavimų, visapusiškai įvertinant žalos padarymo aplinkybes. Teorinis civilinės atsakomybės sąlygų už gyvūnų padarytą žalą pagrindimas, tinkamas šių sąlygų taikymas bei aiškinimas teismų praktikoje yra nukentėjusiojo garantas gauti teisingą padarytos žalos atlyginimą. Vis dėlto prieštaringa ir nevienoda teismų praktika rodo, kad tinkamai įvertinti gyvūnų padarytos žalos aplinkybes, jų savininkų (valdytojų) atsakomybės laipsnį yra pakankamai sudėtinga. Didelis kiekis skundų aukštesnės instancijos teismams bei gana prieštaringa teismų praktika rodo šios temos teorinę ir praktinę svarbą, būtinumą analizuoti teismų praktikos pagrįstumą, plėsti teorinę šio teisės instituto analizę.

¹ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius, Justitia, 1995 m. psl 22.

Analizuojama tema Lietuvos teisės moksle nėra plačiai išplėtotą. Jos teorinis aptarimas yra fragmentinio pobūdžio. Atskiri temos aspektai nagrinėjami V. Mikelėno, V. Mizaro, S. Selelionytės darbuose. Iš užsienio autorių minėtini C. de Klemm darbai.

Darbo tikslas. Remiantis teisės norminiais aktais, teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos teismų praktika išanalizuoti civilinės atsakomybės už gyvūnų padarytą žalą taikymo sąlygas, jų ypatumus. Atskleisti Lietuvos teismų praktikoje išryškėjusias problemas sprendžiant nuostolių atlyginimo klausimus dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos bei išnagrinėti civilinės atsakomybės ypatumus dėl naminių gyvūnų padarytos žalos asmens sveikatai bei turtui, taip pat pateikti savo nuomonę aktualiaisiais temos klausimais.

Tyrimo objektas. Civilinės atsakomybės už laukinių ir naminių gyvūnų padarytą žalą asmens sveikatai bei turtui taikymo sąlygos, Lietuvos teismų praktikoje iškilusių problemų, sprendžiant nuostolių atlyginimo ginčus, laukiniams gyvūnams sukėlus eismo įvyki, analizavimas. Naminių gyvūnų sukeltos turtinės, o ypač neturtinės žalos atlyginimo ypatumai teismų praktikoje.

Tyrimo dalykas. Lietuvos Respublikos įstatymai, kiti teisės aktai, reglamentuojantys laukinių ir naminių gyvūnų sukeltos žalos asmens sveikatai bei turtui atlyginimo klausimus, Lietuvos teismų praktika taikant galiojančius teisės aktus šio pobūdžio bylose.

Tyrimo metodai. Magistriniame darbe, analizuojant civilinę atsakomybę už gyvūnų padarytą žalą, remiamasi teoriniais ir empiriniais tyrimo metodais. Sisteminiis, teleologiniais bei analoginiais metodais padeda atskleisti teisės normų, reglamentuojančių civilinę atsakomybę už gyvūnų padarytą žalą, prasmę, aiškinimą, taikymo ribas bei nustatyti, kokie motyvai lemia vienokį ar kitokį teisinį reglamentavimą. Tiriant civilinės atsakomybės už gyvūnų padarytą žalą įstatyminio reglamentavimo prigimtį, bei tikslus didelę reikšmę turėjo lyginamasis bei istorinis metodai. Lyginamuoju metodu buvo tiriamas civilinės atsakomybės už laukinių gyvūnų padarytą žalą reglamentavimo bei teismų praktikos kitimas Lietuvoje. Taip pat darbe buvo lyginami civilinės atsakomybės už laukinių gyvūnų padarytą žalą reglamentavimas Lietuvoje ir šios atsakomybės reglamentavimas kai kuriose užsienio valstybėse. Darbe daug dėmesio skiriama praktinių problemų analizei, todėl labai svarbus buvo precedentinis tyrimo metodas. Naudojant šį metodą buvo nustatoma temos problematika bei Lietuvos teismų praktikos aktualijos. Darbe analizuojant praktinę bei teorinę medžiagą taikyti mokslinio pažinimo bei

tiriamieji metodai. Taip pat taikyti ir kiti tyrimo metodai, pavyzdžiui, lingvistinis, loginis tyrimo metodai.

Darbo originalumas. Darbo tema ir joje nagrinėjami klausimai kompleksiskai teisės doktrinoje analizuoti nebuvo. Aptariamų klausimų originalumą lėmė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuoti precedentai bei nauja Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo redakcija. Analizuojamos temos kontekste apžvelgiama Lietuvos teismų praktika, teisės doktrina, aptariamų klausimų norminis reguliavimas. Gynimui teikiamas vientisas tikslinio pobūdžio darbas, analizuojantis praktiniu požiūriu svarbiausias ir aktualiausias civilinės atsakomybės problemas, kylančias dėl laukinių gyvūnų ir naminių gyvūnų padarytos žalos asmenų sveikatai bei turtui.

Svarbiausi šaltiniai. Darbo tema sąlygoja, kad svarbiausias naudotas šaltinis yra Lietuvos teismų praktika. Nagrinėjama tema pateikiami Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išaiškinimai, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei žemesnių teismų suformuota teismų praktika. Darbe analizuojami į darbo tyrimo objektą patenkantys norminiai teisės aktai. Svarbus šaltinis - bendroji civilinės teisės doktrina.

1. Civilinės atsakomybės už gyvūnų padarytą žalą teoriniai aspektai

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta, kad žmogaus teisės yra prigimtines. Valstybės pareiga jas pripažinti, saugoti ir sudaryti visokeriopas galimybes asmeniui jas apginti. Asmens teisių gynimas doktrinoje suprantamas kaip visuma priemonių skirtų pažeistų teisių atkūrimui, jų pripažinimui, apsaugojimui nuo gresiančių ir pakartotinių tolimesnių pažeidimų, bet kokių teisę pažeidžiančių veiksnių pašalinimui, taip pat dėl pažeidimų patirtos turtinės ir neturtinės žalos kompensavimui.² Ginant šias teises gali būti reiškiama įvairaus pobūdžio reikalavimai: pripažinti teises, atlyginti teisių pažeidimu padarytą žalą, nutraukti teises pažeidžiančius veiksmus, sumokėti kompensaciją už pažeistas teises ar imtis priemonių, kad būtų užkirstas kelias galimam pažeidimo padarymui. Tai įgyvendinti būtina tinkama pažeistų teisių gynyba. Civilinė atsakomybė yra viena iš pažeistų teisių gynybos būdų. Civilinė atsakomybė – viena iš pažeidėjui taikomų prievartos priemonių, sukelti jam neigiamų turtinių pasekmių. Jos pasireiškia tam tikrų turtinių teisių iš teisės pažeidėjo atėmimu arba jo turto sumažinimu. Pažeidėjo turtinė atsakomybė civilinėje teisėje taikoma valstybės prievarta - teismo ar arbitražo sprendimu. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.245 str. 1 d. įtvirtina, kad civilinė atsakomybė – tai turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius).³ Minėto straipsnio antroji dalis skiria dvi civilinės atsakomybės rūšis: sutartinę ir deliktinę. Teisės doktrinoje toks atsakomybės skirstymas į rūšis apibūdinamas civilinės atsakomybės plačiąja prasme sąvoka. Tačiau civilinę atsakomybę galima aiškinti ir siaurąja prasme – ją suprantant tik kaip deliktinę civilinę atsakomybę.⁴

Civilinei atsakomybei atsirasti būtini juridiniai faktai, tačiau vienas juridinis faktas paprastai dar nėra pakankamas pagrindas jai atsirasti. Tik esant būtinų juridinių faktų visumai, tai yra vadinamųjų juridinių faktų sudėčiai, galima kalbėti apie civilinę

² MIZARAS, V. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Vilnius, Justitia, 2003, psl. 28.

³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000 m. Nr. 74-2262). 6.245 straipsnio 1 dalis.

⁴ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius, Justitia, 1995 m., psl. 25.

atsakomybę kaip egzistuojančią prievolę.⁵ Minėti juridiniai faktai yra vadinami civilinės atsakomybės sąlygomis. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas numato šias civilinės atsakomybės atsiradimo sąlygas: 1) neteisėti veiksmai (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 246 str.) - tai toks asmenų elgesys, kuris pažeidžia įstatymą ar sutartyje numatytas pareigas; 2) žala ir nuostoliai (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.249 str.), kurie atsiranda dėl neteisėtų veiksmų (neveikimo); 3) priežastinis ryšys (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.247 str.), tarp nuostolių (žalos) ir neteisėtų veiksmų; 4) kaltė (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.248 str.), tai yra asmens psichinis santykis su jo neteisėtu veikimu (neveikimu) dėl to atsiradusio rezultato.⁶

Atsakomybę už gyvūnų padarytą žalą reglamentuoja Lietuvos Respublikos civilinio kodekso XXII skyriaus trečiojo skirsnio 6.267 str. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.245 str. 4 d. apibrėžia deliktinę atsakomybę, kaip turtinę prievolę, atsirandančią dėl žalos, kuri nesusijusi su sutartiniais santykiais, išskyrus atvejus, kai įstatymai nustato, kad deliktinė atsakomybė atsiranda ir dėl žalos, susijusia su sutartiniais santykiais. Deliktinės atsakomybės šalių iki teisės pažeidimo nesieja teisiniai santykiai, jai atsirasti visada yra būtina žala. Deliktinė atsakomybė pasireiškia tik nuostolių atlyginimu. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.263 str. 1 d. įtvirtinta generalinio delikto doktrina. Generalinio delikto doktrina reiškia, kad bet koks žalos padarymas laikomas deliktu, jeigu žalą padaręs asmuo neįrodo esant aplinkybių, dėl kurių jo civilinė atsakomybė negalima. Tokiu būdu, generalinio delikto principas reiškia, kad žalos faktas kartu reiškia žalos padariusio asmens veiksmų neteisėtumo ir jo kaltės prezumpciją.⁷

Civilinę atsakomybę, už gyvūnų padarytą žalą, jos nustatymo, apskaičiavimo tvarką bei kitas reikšmingas aplinkybes, be jau minėto Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str., reglamentuoja ir eilė kitų teisės aktų: Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymas, Lietuvos Respublikos gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymas, Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymas bei kiti įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai.

Aukščiau išvardintų keturių civilinės atsakomybės sąlygų (žalos, neteisėtų veiksmų, priežastinio ryšio, kaltės) reikšmė sprendžiant deliktinės atsakomybės klausimus nėra vienoda: žalos, kaltės, veiksmų neteisėtumo supratimas sprendžiant

⁵ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius, Justitia, 1995 m., psl. 98.

⁶ PRAPIESTIS, J. *Namų advokatas*. Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2002 m., psl. 166.

⁷ MIKELĖNAS, V. *Civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmasis tomas*. Vilnius: Justitia, 2003 m., psl 366.

teorines deliktinės atsakomybės problemos dar yra diskusijų objektu. Tai reikalauja aptarti šias sąlygas, atsakomybės, už gyvūnų padarytą žalą, kontekste.

Svarbiausia atsakomybės už gyvūnų padarytą žalą sąlyga yra žala, nes jei nėra žalos, tai ir kompensuoti nėra ko. Žala paprastai pasireiškia asmens sveikatos sužalojimu ar gyvybės atėmimu, turto sunaikinimu ar sužalojimu. Dėl sukeltos žalos atsiradę nuostoliai gali būti skirstomi į tiesioginius (realius) ir netiesioginius – negautos pajamas.

Žala žmogaus sveikatai gali būti padaryta ne tik tiesioginiu būdu (fiziškai sužalojus žmogų), bet ir netiesioginiu būdu – sukeliant nukentėjusiajam dvasines kančias, šoką ir pan. Fizinis žmogaus sužalojimas sukelia turtinę atsakomybę, dvasinės būklės sutrikimai sąlygoja neturtinę atsakomybę.

Teisės doktrinoje turtinė žala išreiškiama žmogaus patirtais negatyviais ir pozityviais nuostoliais.⁸ Negatyvius nuostolius sąlygoja gydymosi išlaidos, negautos pajamos traumas laikotarpiu. Pozityvūs nuostoliai (papildomos išlaidos), - susidaro tuomet kai asmuo dėl sužalojimų priverstas turėti papildomų išlaidų. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.283 str. 2 d. tai su sveikatos grąžinimu susijusios išlaidos: gydymo, papildomo maitinimo, vaistų įsigijimo, protezavimo, sužaloto asmens priežiūros, specialių transporto priemonių įsigijimo, sužaloto asmens perkvalifikavimo ir kitos sveikatos grąžinimui būtinos išlaidos. Teismų praktikoje priteisiamos išlaidos teisinėms paslaugoms apmokėti bylinėjimosi atveju, kelionės išlaidos į sanatoriją ir pan.

Apskaičiuojant negatyvius nuostolius Lietuvoje, kaip ir kitose kontinentinės teisės sistemos šalyse, nustatoma nukentėjusiojo darbingumo netekimo dalis išreikšta procentais. Atitinkamai iki sužalojimo gauto atlyginimo dalis pripažįstama negatyviais nuostoliais. Europos valstybėse pripažįstama galutinė teismo teisė apibrėžti atlygintą žalą dydį įvertinant bylos aplinkybes – sveikatos sužalojimo laipsnį, jos įtaką nukentėjusio likusiam gyvenimui.⁹

Pozityvių išlaidų kriterijus yra vertinamasis, bet kokios nukentėjusiojo patirtos papildomos išlaidos laikomos pozityviomis. Kaip konstatavo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atlygintinos tik faktiškai jau patirtos išlaidos, pagrįstos

⁸ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius, Justitia, 1995 m., psl. 167.

⁹ Sheidan M. and Cameron J. E.C. legal Systems. An Introductory Guide. By Maurice Sheridan and James Cameron. Butterworths, London, 1992., cituojama pagal MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius, Justitia, 1995 m., psl 179-180.

finansiniais dokumentais. Neterminuotos, dar tik ateityje galbūt susidarysiančios išlaidos - nepriteisiamos.¹⁰

Europos Tarybos ministrų kabinetas yra priėmęs Rezoliuciją Nr. 75(7), kurioje apibrėžti pagrindiniai sveikatai ar gyvybei padarytos žalos dydžio nustatymo ir žalos mokėjimo principai. Rezoliucijoje rekomenduojama: žalos atlyginimu siekti įmanomai adekvatesnės nukentėjusiojo būklės, kurioje jis būtų buvęs, jeigu nebūtų buvusi jam padaryta žala; žalą apskaičiuoti remiantis sprendimo priėmimo metu galiojančiomis kainomis; prarastas pajamas priteisti arba tvirta suma arba periodinėmis išmokomis; atlyginti žalą tik namų ūkio tvarkymu užsiimančio asmens sveikatos sužalojimu, išmokant jam atitinkamą kompensaciją; žalą padarytą gyvybės atėmimu, atlyginti ne tik tiems asmenims, kuriuos mirusysis turėjo išlaikyti pagal įstatymą, bet ir tiems kuriuos faktiškai išlaikė, nors pagal įstatymą to daryti ir neprivalėjo.

Kaip rodo Lietuvos teismų praktika - turtinė atsakomybė už gyvūnų padarytą žalą žmogaus sveikatos sutrikdymo atveju, paprastai yra grindžiama buhalteriniais dokumentais ir didesnių prieštaravimų iš atsakovo pusės nesukelia. Daug didesnių ginčų sukelia neturtinės žalos atlyginimas.

Neturtinė žala už gyvūnų padarytą žalą asmens sveikatai gali pasireikšti neturtinio pobūdžio praradimais – asmens fiziniu skausmu, dvasiniais išgyvenimais, sukrėtimais, nepatogumais, emocijų depresija ir pan. Neturtinė žala yra pažeidimas tokių vertybių, kurių apskaičiuoti rinkos kainomis ar kitais ekonominiais metodais neįmanoma. Todėl teismas nustatydamas neturtinės žalos dydį atsižvelgia į jos pasekmes, šią žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, protingumo, teisingumo kriterijus. Kaip rodo teismų praktika šiuos kriterijus taikyti konkrečiam atvejui yra sudėtinga.

Antra, labai svarbi deliktinės atsakomybės sąlyga yra priežastinis ryšys (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.247 str.). Teisės doktrinoje sutariama, kad civilinė atsakomybė atsiranda tik esant ryšiui tarp asmens veikos ir atsiradusios žalos. Atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su žalą sukėlusio asmens veiksmais – veikimu ir neveikimu. Ši sąlyga leidžia nustatyti civilinės atsakomybės ribas, todėl jos taikymas reikalauja ypatingo atsakingumo, kad atsakomybės ribos nebūtų neprotingai susiaurintos ar išplėstos.

Šiuolaikinėje teisės doktrinoje nėra vieningos nuomonės, kokio pobūdžio priežastinis ryšys sąlygoja deliktinę civilinę atsakomybę. Tai susiję su tuo, kad įstatymai

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2005 m. lapkričio 21 d. nutartis, civilinėje byloje, *S. B. v. UAB (duomenys neskelbtini)*, Nr. 3K-3-598, kat. 44.5.2.16.

nepateikia nei priežastinio ryšio sąvokos, nei jo nustatymo kriterijų. Priežastinio ryšio teorinis aiškinimas paliktas teisės doktrinai, kuri esant skirtingoms nuomonėms vieningos priežastinio ryšio koncepcijos nesuformavo.

Priežastinis ryšys tarp neteisėtų asmens veiksmų ir žalos yra būtina deliktinės atsakomybės sąlyga. Nesant šio ryšio deliktinė civilinė atsakomybė nekyla. Priežastinį ryšį dažnai sąlygoja ne viena, o kelios priežastys. Tarp jų teismas privalo nustatyti pagrindinę priežastį. Kad tai pavyktų, teismas privalo išsiaiškinti priežastį, suteikiančią pagrindą teigti, jog asmuo pažeidė nustatytas taisykles ir jog šis pažeidimas yra pakankama priežastis žalai atsirasti. Todėl rusų tyrinėtojas V. Diakonov siūlo priežastinius ryšius skirstyti į paprastus ir sudėtingus bei tiesioginius ir netiesioginius. Paprastas priežastinis ryšys - tai grandinė neteisėtos veiklos veiksmų. Sudėtingas priežastinis ryšys – tai tarpusavyje susijusių situacijų grandinė, kurioje žalą sukelia kelių ar keliolikos skirtingų asmenų neteisėtų veiksmų visuma. Tiesioginis – toks ryšys, kuriame priežastis ir jos sukeltas rezultatas betarpiškai susiję, tai yra rezultatas iš karto atsiranda pasireiškus priežastiniam veiksmui. Netiesioginis (šalutinis) priežastinis ryšys toks, kuris žalos sukėlimo momentu pasireiškia netiesiogiai ir susideda iš kelių sudedamųjų dalių.¹¹

Tiesioginio ir netiesioginio priežastinio ryšio reikšmė deliktinėje civilinėje atsakomybėje pažymima ir Prancūzijos teismų praktikoje¹². Olandijos teisės doktrinoje priežastinis ryšys skirstomas į pirminį ir antrinį. Pirminis būtinas norint išsiaiškinti, ar iš vis kyla civilinė atsakomybė. Antriniu ryšiu nustatomos civilinės atsakomybės ribos.¹³

Vokietijos teismų praktikoje priežastiniu ryšiu pirmiausia siekiama išsiaiškinti ar žala padaryta Vokietijos civiliniame kodekse apibrėžtiems teisės saugomiems objektams (pvz. žmogaus gyvybė, sveikata ir pan.). Jei tokia žala padaryta, tai teismas turi nustatyti ar atsakovo veiksmai buvo adekvati žalos kilimo priežastis. Ieškovo pareiga yra įrodyti tiek žalą, tiek ir priežastinio ryšio tarp atsakovo veiksmų ir žalos faktą.¹⁴ Priežastinio ryšio įrodinėjimas yra ieškovo pareiga ir Anglijoje, nors šios šalies teismai dažnai vadovaujasi taisykle, kad „daiktai patys kalba už save“. Priežastinis

¹¹ Диаконов В. В. Гражданское право РФ (Общая часть) учебное пособие, Allpravo, Ru, 2003, §2.3 Prieiga per internetą: <http://www.allpravo.ru/library/doc99p/instrum1312/item1317.html>. Žiūrėta 2010-12-04.

¹² X.v.association d' acction euducated rouen (C.A. Rouen, September, 1991) Dalloz jur. 5 // E.C.L.Y.B., 1993, 4595., cituojama pagal MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius, Justitia, 1995 m. psl. 179-180.

¹³ Gerrit Betlem. Civil Liability for Transfrontier Pollution. Dutch Environmental Tort Law in International Cases in the Light of Community Law. Graham and Trotman. Dordrecht, 1993, p. 462, cituojama pagal MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius, Justitia, 1995 m. psl. 179-180.

¹⁴ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius, Justitia, 1995 m. psl. 213 psl.

ryšys pripažįstamas egzistuojantis, kai pateikiami įrodymai patvirtina, kad žala yra tiesioginė atsakovo veiksmų pasekmė.¹⁵

Teismų praktika stengiasi kiek galima daugiau atsižvelgti į teisės doktrinoje analizuojamas priežastinio ryšio teorijas: būtinos pasekmės, ekvivalentinio ryšio, pakankamos priežasties, tiesioginės pasekmės ir kt. Nežiūrint į tai teismų praktikoje priežastinio ryšio konstatavimas deliktinėje civilinėje atsakomybėje vis dar problematiškas. Teismų praktika rodo, kad priežastinio ryšio teorinėmis išvadomis pasiremama tik iš dalies, tik tiek kiek teismui reikalinga nagrinėjant konkrečią bylą¹⁶.

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.247 str. atlyginami tik tie nukentėjusiojo nuostoliai, kurie susiję su veiksmais (veikimu, neveikimu), nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį būtų laikomi skolininko veiksmais – veikimo ar neveikimo rezultatu. Ši norma rodo, kad priežastiniam ryšiui konstatuoti užtenka įrodyti, kad skolininko veiksmai yra pakankama nuostolių atsiradimo priežastis, nors ir nevienintelė. Toks įstatymo leidėjo priežastinio ryšio traktavimas rodo, kad Lietuvos civilinėje teisėje įtvirtinta lankstaus priežastinio ryšio doktrina, leidžianti teismui visapusiškai įvertinti teisėtus ieškovo ir atsakovo interesus, daug reikšmingų bylai aplinkybių – nukentėjusiojo elgesį, žalos padariusio asmens kaltės laipsnį, šalių turtinę padėtį ir kt.¹⁷

Teismų praktikoje skiriamas faktinis ir teisinis priežastinis ryšys. Nustatant faktinį priežastinį ryšį sprendžiama ar žalingi padariniai kyla iš neteisėtų veiksmų, tai yra nustatoma ar žalingi padariniai būtų atsiradę, jeigu nebūtų buvę neteisėto veiksmo. Nustatant teisinį priežastinį ryšį sprendžiama ar padariniai teisiškai nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo. Vadinas, kad būtų konstatuotas priežastinis ryšys būtina visapusiškai analizuoti atsakovo veiksmus, bylos faktines aplinkybes. Kaip pažymėjo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas priežastinis ryšys yra teisinė, o ne biologinė ar fizikinė kategorija. Todėl priežastinio ryšio buvimo ar nebuvimo klausimą sprendžia tik teismas, kuris negali apsiriboti vien ekspertų išvadomis, o turi įvertinti visus byloje esančius įrodymus.¹⁸

¹⁵ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius, Justitia, 1995 m. psl. 215 psl.

¹⁶ Kauno apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2010 m. vasario 20 d. sprendimas, civilinėje byloje, *M. Š. v. S. K.*, Nr. 2A-173-395/2010, kat. 44.5.2.16; 121.18; 121.21.

¹⁷ MIKELĖNAS, V. *Civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmasis tomas*. Vilnius: Justitia, 2003., psl. 338.

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2005 m. lapkričio 9 d. nutartis, civilinėje byloje, *R. B v. Vilniaus universiteto Santariškių klinikos*, Nr. 3K-3-556, kat. 44.5.2.15.

Trečioji deliktinės atsakomybės sąlyga yra neteisėti veiksmai. Deliktinė atsakomybė atsiranda tuomet, kai esant tam tikrai teisiniai pareigai asmuo jos nevykdo ar vykdo netinkamai ir tokiu pažeidimu padaro žalą kitam asmeniui.

Neteisėtų veiksmų (deliktų samprata) aptariama nuo Senovės Romos laikų. Lietuva priklauso valstybių grupei (Prancūzija, Italija, Portugalija ir kt.), kurioje įtvirtinta bendro delikto samprata, tai yra bet koks kaltas asmens veiksmas ar neveikimas, sąlygojęs kitam asmeniui žalą laikomas neteisėtu ir sukelia deliktinę civilinę atsakomybę. Prof. V. Mikelėnas pateikia tokią deliktinę civilinę atsakomybę sukeliančią neteisėtų veiksmų ar neveikimo apibrėžimą: „Neteisėti veiksmai ar neveikimas yra asmens elgesys, tiek pažeidžiantis bendrą teisinį principą, draudžianti daryti žalą kitiems, tiek ir neatitinkantis specialių įstatymo reikalavimų ir todėl sąlygojantis žalą, kurios negalima pagrįsti nei teisiniais, nei socialiniais, nei moraliniais argumentais.“¹⁹ Įstatymas neteisėtumo sampratą pateikia, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.246 str. 1 d., numatančioje, jog civilinė atsakomybė atsiranda neįvykdžius įstatymuose ar sutartyje nustatytos pareigos (neteisėtas neveikimas) arba atlikus veiksmus, kuriuos įstatymai ar sutartis draudžia atlikti (neteisėtas veikimas), arba pažeidus bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai. Įstatymas, konkretizavęs koks asmens elgesys laikomas neteisėtu kartu nurodo, kad neteisėtumas yra būtina sąlyga deliktinei atsakomybei kilti. Neteisėtumas nėra preziumuojamas, - jį privalo įrodyti žalos atlyginimo siekiantis nukentėjusysis – ieškovas. Kaip pažymima Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 21 d. nutartyje²⁰ ieškovas turi įrodyti tris būtinas civilinės atsakomybės sąlygas: neteisėtus veiksmus, žalą, ir priežastinį ryšį tarp jų. Atsakovo kaltė yra preziumuojama. Tačiau įrodinėjimo prasme sprendžiant dėl civilinės atsakomybės taikymo, galioja bendroji įrodinėjimo pareigos taisyklė – kiekviena šalis turi įrodyti tas aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus ir atsikirtimus (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 178 str.), taip pat rungimosi principas, pagal kurį kiekviena šalis turi įrodyti tas aplinkybes kuriomis remiasi kaip savo reikalavimų ar atsikirtimų pagrindu (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso CPK 12 str.).

Neteisėti veiksmai yra klasifikuojami į rūšis pagal specifinius kriterijus. Atsižvelgiant į tai kam padaroma žala, neteisėti veiksmai skiriami į veiksmus, nukreiptus į asmenį, ir į veiksmus, nukreiptus į turtą. Kiekviena dalis skirstoma į smulkesnes grupes. Neteisėti veiksmai asmeniui skirstomi į deliktus: sukėlusius sveikatos sužalojimą,

¹⁹ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius, Justitia, 1995 m. psl. 140 psl.

²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2006 m. birželio mėn. 21 d. nutartis, civilinėje byloje, *JAV įmonė Autodesk Inc. v. UAB „Arginta“*, Nr. 3K-3-422/2006, kat. 84; 88.

sukėlusius asmens mirtį, padariusius žalą asmens neturtinėms vertybėms. Neteisėti veiksmai turtui skirstomi į kilnojamo ir nekilnojamo turto deliktus. Atsižvelgiant į žalą padariusio asmens kaltės formą, neteisėti veiksmai skirstomi į tyčinius ir neatsargius. Neteisėtų veiksmų klasifikacija į rūšis ir porūšius ypač aktuali sprendžiant praktines civilinės atsakomybės už gyvūnų padarytą žalą problemas. Veiksmų neteisėtumas civilinės atsakomybės už gyvūnų padarytą žalą kontekste pasireiškia tinkamos asmenų nuosavybėje ar priklausomybėje esančių gyvūnų priežiūros nebuvimu. Kaip rodo Lietuvos teismų praktika, būtent teisingas neteisėtų veiksmų klasifikavimas leidžia teismui priimti teisingus sprendimus. Todėl daugybėje Lietuvos teismuose nagrinėtų bylų dėl šunų padarytos žalos atlyginimo, pažymima, jog atsakovai nepakankamai, nerūpestingai prižiūri savo šunis, nenumato, kad dėl tokio nerūpestingumo gali kilti neigiamos pasekmės, nors turėjo ir galėjo jas numatyti.²¹

Neteisėtų veiksmų klasifikacija į rūšis ir porūšius ypač aktuali sprendžiant praktines civilinės atsakomybės už gyvūnų padarytą žalą problemas. Veiksmų neteisėtumas civilinės atsakomybės už gyvūnų padarytą žalą kontekste pasireiškia tinkamos asmenų nuosavybėje ar priklausomybėje esančių gyvūnų priežiūros nebuvimu ir neturtinės žalos atsiradimu. Kaip rodo Lietuvos teismų praktika būtent teisingas neteisėtų veiksmų klasifikavimas leidžia teismui priimti teisingus sprendimus. Todėl daugybėje Lietuvos teismuose nagrinėtų bylų dėl šunų padarytos žalos atlyginimo, pažymima, jog atsakovai nepakankamai, nerūpestingai prižiūri savo šunis, nenumato, kad dėl tokio nerūpestingumo gali kilti neigiamos pasekmės, nors turėjo ir galėjo jas numatyti.²²

Ketvirtoji deliktinės atsakomybės sąlyga – kaltė. Šiuolaikinėje teisės praktikoje pažymima, kad kaltė civilinėje teisėje suprantama ne subjektyviaja, o objektyviaja prasme²³, kaip žalą padariusio asmens elgesio išorinis vertinimas pagal objektyvius elgesio standartus. Būtent taip kaltė apibūdinama Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.248 str. 3 d., pagal kurią asmuo yra laikomas kaltu, jei atsižvelgiant į prievolės esmę bei kitas aplinkybes, jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina. Nustatant kaltę teismas vertina, ar žalą padariusio

²¹ Kauno apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2010 m. vasario 20 d., sprendimas, civilinėje byloje. Nr. 2A-173-395/2010, sprendimas, Šiaulių apygardos teismas, CBS teisėjų kolegijos, 2008 spalio 20 d., nutartis, civilinėje. byloje Nr. 2A-352-357/2008.

²² Kauno apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2010 m. vasario 20 d. sprendimas, civilinėje byloje, *M. Š. v. S. K.*, Nr. 2A-173-395/2010, kat. 44.5.2.16; 121.18; 121.21, Šiaulių apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2008 m. spalio mėn. 20 d. nutartis, civilinėje byloje, *R. M. v P. J.*, Nr. 2A-352-357/2008, kat. 44.2.4.2;121.18.

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2004 m. vasario 18 d. nutartis, civilinėje byloje, *O. R., M. R., V. R., J. K., N. K. v. Viešojo įstaiga Vilniaus universiteto ligoninė Santariškių klinikos*, Nr. 3K-3-16, kat. 39.6.2.12.

asmens faktinis elgesys atitinka tam tikro elgesio standartui. Kalte laikomas asmens nesugebėjimas elgtis taip, kaip galima protingai iš jo tikėtis. Todėl kaltas žalą sukėlusio žmogaus elgesys yra vertinamas taikant protingo, rūpestingo, atidaus, apdairaus žmogaus elgesio standartą. Jei žmogaus elgesys neatitiko tokio standarto laikoma, kad asmuo kaltas dėl atsiradusios žalos.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.263 str. 1 d. įtvirtinta, jog kiekvienas asmuo turi pareigą laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (veikimu, neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos. Šioje normoje įstatymų leidėjas suformavo generalinio delikto doktriną. Generalinio delikto doktrina reiškia, kad bet koks žalos padarymas laikomas deliktu, jeigu žalos padaręs asmuo neįrodo esant aplinkybių, dėl kurių jo civilinė atsakomybė negalima.²⁴ Iš to seka, kad pagal minėtą doktriną žalos faktas reiškia neteisėtų veiksmų bei kaltės prezumpciją.

Lietuvos teismų praktika rodo, kad praktiškai visose bylose dėl atsakomybės už naminių gyvūnų padarytą žalą sprendžiant savininko (valdytojo) kaltės klausimą buvo remiamasi maksimalaus rūpestingumo, apdairumo reikalavimais, kalte laikant rūpestingumo, atsargumo, atidumo, dėmesingumo stoka. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.248 str. 3 d. asmuo pripažįstamas kaltu, jei atsižvelgiant į prievolės pobūdį, įvykio aplinkybes jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek konkrečiomis sąlygomis buvo būtina. Bendroji rūpestingumo pareiga yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.263 str., kuriame teigiama, kad kiekvienas asmuo turi pareigą laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (veikimu ar neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos. Todėl teismų praktikoje dažnai konstatuojama, kad „...atsakovo kaltės forma, pobūdis pasireiškia dideliu neatsargumu...“ Atsakovo neatsargumas patvirtina, kad pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.248 str. 3 d. preziumuojama kaltė, pasireiškusi atsakovo nerūpestingumu, nes atsakovas nenumatė, kad gali kilti neigiamos pasekmės, nors turėjo ir galėjo jas numatyti.²⁵

Civilinėje teisėje skiriamos dvi kaltės formos – tyčia ir neatsargumas (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.248 str. 2 d.). Tyčia laikomas toks asmens elgesys, kai žalos siekiama arba leidžiama jai atsirasti sąmoningais veiksmais. Neatsargumu laikomas toks asmens elgesys kai atitinkamomis aplinkybėmis elgiamasi nepakankamai apdairiai, rūpestingai, atidžiai. Skiriamas didelis ir paprastas neatsargumas. Didelis neatsargumas – tai paprasčiausių atidumo ir rūpestingumo

²⁴ MIKELĖNAS, V. *Civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmasis tomas*. Vilnius: Justitia, 2003, psl. 366.

²⁵ Šiaulių apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2008 m. spalio mėn. 20 d. nutartis, civilinėje byloje, R. M. v P. J., Nr. 2A-352-357/2008, kat. 44.2.4.2;121.18.

taisyklių nepaisymas. Paprastas neatsargumas – tai griežtesnių rūpestingumo, atidumo taisyklių pažeidimas.²⁶

Taikant civilinę atsakomybę už gyvūnų padarytą žalą toks kaltės skirstymas į tyčią ir neatsargumą, autoriaus nuomone, neturi didelės reikšmės, nes tyčia gali veikti tik žmogus panaudojęs naminį gyvūną kaip įrankį, priemonę tam tikram tikslui pasiekti. Tai yra konstatavęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pažymėjęs, jog šuns užsiundymo atveju nėra pagrindo taikyti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str. 1 d. nuostatos apie naminių gyvūnų padarytos žalos atlyginimo tvarką (kad ją privalo atlyginti gyvūnų savininkas), nes žalą nukentėjusiajam šiuo atveju padaro ne naminis gyvūnas (šuo), o žmonės panaudodami šunį.²⁷ Todėl Lietuvos teismų praktikoje konstatuojant asmenų kaltę, dėl gyvūnų padarytos žalos, jų veiksmuose paprastai nustatoma ne tyčia, kaip kaltės forma, o neatsargumas. Reikėtų pabrėžti, jog didelio neatsargumo samprata Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse neapibrėžta. Atsižvelgdamas į tai, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, jog aiškinant didelio neatsargumo sąvoką reikėtų remtis ne tik Lietuvos, bet ir užsienio teismų praktika bei teisės doktrina.²⁸

²⁶ MIKELĖNAS, V. *Civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmasis tomas*. Vilnius: Justitia, 2003, psl. 369.

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, BBS teisėjų kolegijos, 2008 m. vasario 5 d. nutartis, baudžiamojoje byloje, *V.D. v. D.L. ir E.T.*, Nr. 2K-19/2008, kat. 1.1.8.1.1. 2.1.12.2.3.2.

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2002 m. gruodžio 2 d. nutartis, civilinėje byloje, *M. D v. UAB "Baltijos garantas"*, Nr. 3K-3-1445, kat. 67.

2. Civilinė atsakomybė už laukinių gyvūnų padarytą žalą

2.1. Valstybės civilinė atsakomybė už laukinių gyvūnų padarytą žalą eismo įvykiuose.

Lietuvos teismų praktika dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykiuose iš esmės pasikeitė po Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 24 d. priimtos nutarties²⁹. Iki šios nutarties nukentėjusieji ne vienus metus reikalavę iš valstybės žalos atlyginimo už laukinių gyvūnų padarytą žalą eismo įvykių metu tokio atlyginimo negaudavo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas minėta nutartimi suformavo teismų praktikoje naują precedentą, pagal kurį valstybė, kaip laukinės gyvūnijos savininkė, nukentėjusiajam privalo visiškai atlyginti žalą, sukeltą laukinio gyvūno eismo įvykiu metu. Nevieninga teismų praktika šia tema rodo jos aktualumą tiek teoriniu, tiek praktiniu požiūriu.

Dalyje užsienio šalių (pavyzdžiui, Prancūzijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose, Kanadoje, Anglijoje) laukiniai gyvūnai laikomi *res nullius*, tai yra daiktai, kurie neturi savininko ir niekam nepriklauso, tačiau niekam nevalia pažeisti įstatymų, kurie saugo šiuos gyvūnus.³⁰ Iš to seka, kad niekas negali būti atsakingas už žalą padarytą laukinių gyvūnų, kol jie neturi savininko ar valdytojo. Ši taisyklė galioja bet kokiai dėl laukinių gyvūnų atsiradusiai žalai, taip pat dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykių metu. Žala padaryta laukinių gyvūnų visada įvardijama kaip natūrali rizika, dėl kurios niekas nėra atsakingas. Pavyzdžiui, Prancūzijoje, susidūrus automobiliui ir laukiniam gyvūnui, žala negali būti atlyginama, nes laukinis gyvūnas yra *res nullius*, nebent nukentėjusysis įrodo žemės savininko kaltę, iš kuriam priklausomų žemės plotų išsoko laukinis gyvūnas arba įrodo žemės plotų medžiotojų kaltę. Valstybei gali kilti atsakomybė tik tuo atveju, jei kelių priežiūros institucijos neįrengia kelių eismo ženklų ar kitų priemonių kurie nurodytų gyvūnų migracijos takus.³¹

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje, UAB „If draudimas“ v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 3K-3-138/2009, kat. 44.5.2.7; 73.2.5.5.

³⁰ Cyrille de Klemm „Compensation for damage caused by wild animals“ Nature and environment. No. 84, Council of Europe, Strasbourg 1996, 34 psl.

³¹ Cyrille de Klemm „Compensation for damage caused by wild animals“ Nature and environment. No. 84, Council of Europe, Strasbourg 1996, 34 psl.

Lietuvoje taip pat buvo bandoma ta pačia kryptimi reglamentuoti šį klausimą, dar 2010 metais svarstant pasiūlymus dėl Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr.XIP-1758(2).³² Svarstymo metu buvo keliamas klausimas, ar įstatymo nuostatos, kad valstybė yra laisvėje gyvenančių laukinių gyvūnų savininkė, nereikėtų atsisakyti. Buvo išsakytas požiūris, kad gamtos turtų naudojimo reglamentavimas turėtų būti vykdomas remiantis valstybės suvereniteto jos gamtos turtams principu, o ne per valstybės nuosavybės teisės į gamtos turtus institutą. Tačiau diskusijoje įstatymo leidėjas priėjo išvados, kad net nurodžius, jog laukinė gyvūnija nuosavybės teise nepriklauso valstybei, pastarajai vis vien galėtų kilti atsakomybė už netinkamą rūpinimąsi laukine gyvūnija, tai yra pateiktas pasiūlymas iš esmės neišspręstų įstatymo pakeitimu siekiamos spręsti problemos. Be to, pritarus teikiamam pasiūlymui reikėtų keisti daugybę teisės aktų, nustatyti iš esmės kitokį gamtos išteklių naudojimo režimą bei taisykles. Pažymėtina, kad pateikto pasiūlymo formuluotė irgi nebuvo aiški - teisės aktuose nėra pateikiama valstybės suvereniteto jos gamtos turtams principo sąvoka, todėl nėra aiškus jos turinys, o tai galėjo kelti esminių problemų tokios nuostatos taikymui praktikoje. Todėl tokio siūlyto teisinio reguliavimo principo buvo atsisakyta dėl jo galimo ydingumo ir teisinio neapibrėžtumo.

Lietuvoje, skirtingai nuo aukščiau minėtų valstybių, laukiniai gyvūnai nėra *res nullius*, Lietuvos Respublikos valstybė yra laukinių gyvūnų savininkė. Tai įtvirtina Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo 3 str. 1 d., numatanti, kad laisvėje gyvenantys laukiniai gyvūnai nuosavybės teise priklauso valstybei. Įstatymų leidėjas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.41 str. yra nurodęs gyvūnų savininko teisių ir pareigų turinį - gyvūnų savininkas, įgyvendindamas nuosavybės teisę, privalo laikytis gyvūnų apsaugą ir jų laikymą reglamentuojančių įstatymų, kitų teisės aktų reikalavimų.

2.2. Ginčų dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykiuose teisingumas.

Lietuvos teismams sprendžiant ginčus dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykiuose atlyginimo iškilo klausimas, kokiems teismams teisingos šios bylos, ar administraciniams, ar bendros kompetencijos teismams. Diskusija dėl šių bylų teisingumo iš esmės kilo atsižvelgiant į šias priežastis: pirma, jei nukentėjęsysis žalą kildina iš viešojo administravimo subjektų veiklos viešojo administravimo srityje (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.271 str. 4 d.), tai vadovaujantis Lietuvos

³² Laukinės gyvūnijos įstatymo pakeitimo įstatymo projekto komiteto 2010-06-17 posėdžio protokolo išrašas (žr. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=375667).

Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 15 str. 1 d. 3 p. ginčas teisingas administraciniams teismams; antra, jeigu ieškovas nurodo, kad ginče atsakovas yra Lietuvos valstybė, kaip laukinės gyvūnijos savininkas, tai vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str. ginčas teisingas bendrosios kompetencijos teismams. Specialioji teisėjų kolegija 2009 m. sausio 5 d. nutartyje³³ konstatavo, kad įstatyminis reglamentavimas ginčus dėl valstybės institucijų neteisėtu neveikimu padarytos žalos atlyginimo priskiria nagrinėti administraciniams teismams (LR ABTĮ 15 str. 1 d. 3 p.), tuo tarpu ginčų dėl valstybės, kaip laukinių gyvūnų savininkės, padarytos žalos atlyginimo įstatymai nepriskiria administracinių teismų kompetencijai, todėl atsižvelgiant į civilinį teisinį šio ginčo pobūdį, visas ginčas turi būti nagrinėjamas bendrosios kompetencijos teismuose (LR CPK 1 str. 1 d., 22 str. 1 d.).³⁴ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad žalos, padarytos laukinių gyvūnų, atlyginimo klausimus reglamentuoja civilinės teisės normos³⁵. Darytina išvada, kad ginčai dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykiuose atlyginimo iš esmės susiję su civiliniais deliktinės atsakomybės santykiais, nagrinėtini bendrosios kompetencijos teisme.

2.3. Ieškovo problematika ginčiuose dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykiuose.

Lietuvos teismų praktikoje³⁶ ginčiuose dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykiuose atlyginimo ieškovas dažniausiai yra draudikas, įgyvendinantis subrogacinį reikalavimą į atsakingus už žalą asmenis. Dėl draudiko subrogacinio reikalavimo galimumo, reikalauti žalos atlyginimo iš atsakingo už padarytą žalą asmens, taip pat dėl subrogacinio reikalavimo apimties klausimų ar ginčų nekilo iki Vilniaus apygardos teismo 2011 m. sausio 24 d. sprendimo³⁷.

Pagal Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 2 str. 8 d. draudikas yra asmuo, teisės aktų nustatyta tvarka turintis teisę vykdyti draudimo veiklą. Draudikas turto

³³ Specialiosios teisėjų kolegijos, 2009 m. sausio 5 d., nutartis, byloje Nr. T-2009-01.

³⁴ Vilniaus apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. vasario 4 d. nutartis, civilinėje byloje, *A.J. v. Lietuvos Respublikos valstybė*, Nr. 2S-251-186/2009, kat 27.3.1.1, 44.5.2.5, 44.5.2.7, 94.2.6, 94.5, 122.3.

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje, *UAB „If draudimas“ v. Lietuvos Respublikos valstybė*, Nr. 3K-3-138/2009, kat. 44.5.2.7; 73.2.5.5.

³⁶ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje, *UAB „If draudimas“ v. Lietuvos Respublikos valstybė*, Nr. 3K-3-138/2009, kat. 44.5.2.7; 73.2.5.5., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje, *AB IF P&C Insurance AS v. Lietuvos Respublikos valstybė*, Nr. 3K-3-509/2009, kat 44.5.2.7; 73.2.5.5.

³⁷ Vilniaus apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2011 m. sausio 24 d. nutartis, civilinėje byloje, *AB IF P&C Insurance AS v. Lietuvos Respublikos valstybė*, Nr. 2A-174-492/2011, kat. 44.1.; 44.5.2.7.; 73.2.5.5; 121.15.; 121.18.; 121.21., Vilniaus apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2011 m. vasario 28 d., nutartis, civilinėje byloje, *AB IF P&C Insurance AS v. Lietuvos Respublikos valstybė*, Nr. 2A-1307-345/2011.

draudimo sutarties³⁸ pagrindu buvo apdraudęs transporto priemonę, kuri susidūrė su staiga į kelią iššokusiu laukiniu gyvūnu. Draudikas rėmėsi Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.1015 str. 1 d., kuri įtvirtina, kad jei draudimo sutartis nenustato ko kita, draudikui, išmokėjusiam draudimo išmoką, pereina teisė reikalauti išmokėtų sumų iš atsakingo už padarytą žalą asmens (subrogacija). Vilniaus apygardos teismas 2011 m. sausio 24 d. sprendime³⁹ pažymėjo, kad ieškinys, dėl nuostolių atlyginimo, kuriuos padarė staiga į kelią iššokęs laukinis gyvūnas, negali būti tenkinamas dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.253 str. 5 d. įtvirtintos aplinkybės, pagal kurią civilinė atsakomybė netaikoma, kai nukentėjęs asmuo prisiėmė žalos riziką. Nagrinėjamu atveju ieškovas yra draudimo kompanija, kuri užsiima rizikų draudimo veikla, draudimo sutartimi prisiėmusi laukinių gyvūnų turtui padarytų nuostolių atlyginimo riziką. Atsižvelgiant į tokios rizikos specifiką, aplinkybę, kad valstybė, būdama laukinės gyvūnijos savininku turi itin ribotas galimybes ja disponuoti bei valdyti, ir yra imtasi visų teisėtų veiksmų, užtikrinančių intereso apsaugoti gyvūniją ir visuomenės saugumo keliuose intereso pusiausvyrą, taip pat atsižvelgiant į laukiniai gyvūnijai padarytą žalą (dėl susidūrimo su didesnio pavojaus šaltiniu žuvo šernas), yra savarankiškas pagrindas, neprieštaraujantis sąžiningumo, protingumo ir teisėtumo kriterijams, netaikyti atsakovui civilinės atsakomybės.⁴⁰ Manytina, kad šis Vilniaus apygardos teismo sprendimas yra diskutuotinas, nes prieštarauja suformuotai Lietuvos teismų praktikai ir Lietuvos Respublikos įstatymams. Tokia išvada grindžiama žemiau nurodytais argumentais.

Pirma, draudimo santykius reglamentuoja specialiosios Lietuvos Respublikos civilinio kodekso LIII skyriaus nuostatos. Šiose normose nurodyti draudimo santykių ypatumai. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.1015 str. 1 d. įtvirtina, kad jeigu draudimo sutartis nenustato ko kita, draudikui, išmokėjusiam draudimo išmoką, pereina teisė reikalauti išmokėtų sumų iš atsakingo už padarytą žalą asmens.

Antra, minėtas teismo sprendimas prieštarauja Lietuvos teismų praktikai, kurioje yra aptartas teisės normų, reglamentuojančių draudiko išmokėtų draudimo sumų išreikalavimo iš atsakingų už padarytą žalą asmenų, aiškinimas ir taikymas. Lietuvos

³⁸ Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000 m. Nr. 74-2262) 6.987 str. draudimo sutartimi viena šalis (draudikas) įsipareigoja už sutartyje nustatytą draudimo įmoką (premiją) sumokėti kitai šaliai (draudėjui) arba trečiajam asmeniui, kurio naudai sudaryta sutartis, įstatyme ar draudimo sutartyje nustatytą draudimo išmoką, apskaičiuotą įstatyme ar draudimo sutartyje nustatytas draudiminis įvykis.

³⁹ Vilniaus apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2011 m. sausio 24 d. nutartis, civilinėje byloje, *AB IF P&C Insurance AS v. Lietuvos Respublikos valstybė*, Nr. 2A-174-492/2011, kat. 44.1.; 44.5.2.7.; 73.2.5.5; 121.15.; 121.18.; 121.21.

⁴⁰ Vilniaus apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2011 m. sausio 24 d. nutartis, civilinėje byloje, *AB IF P&C Insurance AS v. Lietuvos Respublikos valstybė*, Nr. 2A-174-492/2011, kat. 44.1.; 44.5.2.7.; 73.2.5.5; 121.15.; 121.18.; 121.21.

Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, jog Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.1015 str. 1 d. prasme draudimo išmokos sumokėjimo momentas teisiškai reikšmingas tuo, jog tik nuo šio momento draudikas įgyja teisę reikalauti išmokėtų draudiminių sumų priteisimo iš atsakingo už padarytą žalą asmens.⁴¹ Subrogacija (lot.– *subrogare*) – tai subjektų pasikeitimas prievolėje. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad jei civilinės atsakomybės draudėjas ir atsakingas už žalą asmuo yra skirtingi, subrogacija įvyksta draudėjui (naudos gavėjui) gavus draudimo išmoką, tai yra tada draudikui atsiranda teisė vietoj žalą patyrusio asmens reikalauti nuostolių atlyginimo iš žalą padariusio asmens ar jo draudiko. Teisėjų kolegija konstatavo, kad tais atvejais, kai žalą patyręs asmuo yra apsidraudęs savo turtinį interesą, tai draudikas, išmokėjęs išmoką, įgyja reikalavimo teisę į žalą padariusį asmenį, o jei pastarasis apsidraudęs savo civilinę atsakomybę – į jo draudiką.⁴² Iš to seka, kad Vilniaus apygardos teismo 2011 m. sausio 24 d. sprendimas⁴³ prieštarauja Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotai praktikai. Draudikui neatsižvelgiant į rizikos specifiką teisę reikalauti nuostolių atlyginimo iš žalą padariusio asmens suteikia ne tik jau minėtas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.1015 str., bet Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 str. 2 d., kuri nustato, kad asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas. Iš to seka, kad Lietuvos Respublikos Konstitucija įtvirtina konstitucinį principą, jog būtina atlyginti asmenims padarytą materialinę ir moralinę žalą, tą ne kartą savo nutarimuose⁴⁴ pažymėjo ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Iš to seka, kad Lietuvos Respublikos Konstitucija imperatyviai reikalauja įstatymu nustatyti, kad asmuo, kuriam neteisėtais veiksmais buvo padaryta žala, visais atvejais galėtų reikalauti teisingo tos žalos atlyginimo ir tą atlyginimą gauti.

Trečia, Vilniaus apygardos teismas 2011 m. sausio 24 d. sprendimu⁴⁵ paneigė galimybę draudikui naudotis subrogacijos institutu, įtvirtintu Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.1015 str. 1 d., todėl manytina, kad tai galėtų prieštarauti sąžiningumo, protingumo, teisingumo kriterijams. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.253 str. 5 d. numato, kad civilinė atsakomybė netaikoma, kai nukentėjęs asmuo prisiėmė žalos

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2005 m. gruodžio 5 d. nutartis, civilinėje byloje, AB „Lietuvos draudimas“ v. V. S. Nr. 3K-3-636, kat. 24.1.

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2008 m. vasario 12 d., nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-76/2008.

⁴³ Vilniaus apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2011 m. sausio 24 d. nutartis, civilinėje byloje, AB IF P&C Insurance AS v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 2A-174-492/2011, kat. 44.1.; 44.5.2.7.; 73.2.5.5; 121.15.; 121.18.; 121.21.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai.

⁴⁵ Vilniaus apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2011 m. sausio 24 d. nutartis, civilinėje byloje, AB IF P&C Insurance AS v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 2A-174-492/2011, kat. 44.1.; 44.5.2.7.; 73.2.5.5; 121.15.; 121.18.; 121.21.

riziką. Pagal draudiko sampratą bei draudimo sutarties esmę draudikas visada prisiima riziką, jei neprisiimtų - nebūtų draudimo esmės. Turto draudimo sutarties esmė ir yra, kad šalys sudarydamos draudimo sutartį sutaria, kad atsitikus draudiminiam įvykiui, draudikas atlygins draudėjo patirtus nuostolius draudimo sutartyje nustatyta tvarka (tai yra draudikas sudarydamas sutartį prisiima nuostolių atsiradimo ir jų atlyginimo riziką). Todėl Vilniaus apygardos teismas minėtu sprendimu paneigė įstatymu įtvirtintą teisę draudikui naudotis subrogacija, kaip teisės institutu. Šią teisę draudikui suteikė įstatymų leidėjas įtvirtindamas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.1015 str. 1 d., todėl Vilniaus apygardos teismo sprendimas prieštarauja įstatyminiam subrogacijos kaip instituto reglamentavimui. Manytina, jeigu draudikas prarastų subrogacijos teisę, tai turėtų esminės reikšmės pačiai draudimo rinkai, tai yra subrogacijos negalimumas įtakotų draudiko prisiimamą riziką ir jos apimtį, tiek įmokų dydžius, tiek pagaliau ir pačios draudimo įmonės mokumo ir finansinio patikimumo aspektus.

Manytina, kad dėl aukščiau aprašytų priežasčių minima Vilniaus apygardos teismo formuojama praktika yra ydinga, todėl tikėtina, kad kasacinės instancijos teismas ją pakeis nagrinėdamas šias ar kitas panašias bylas kasacine tvarka.

2.4. Atlyginimo už laukinių gyvūnų padarytą žalą eismo įvykių metu reglamentavimas.

Iki Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo pakeitimo įstatymu⁴⁶ patvirtintos naujos Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo redakcijos įsigaliojimo (įsigaliojo 2010 m. liepos 10 d.), įstatymų leidėjas žalos atlyginimo už laukinių gyvūnų padarytą žalą eismo įvykiuose nebuvo nustatęs. Todėl darytina išvada, kad šiuo klausimu įstatymų leidėjas nebuvo įvykdęs Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str. 2 d. priimtą pareigą reglamentuoti civilinius teisinius santykius dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos atlyginimo, nors tam tikrais kitais atvejais, pavyzdžiui dėl laisvėje gyvenančių laukinių gyvūnų padarytos žalos žemės, miško ir vandens telkinių savininkams, valdytojams ir naudotojams atlyginimo⁴⁷, šie santykiai buvo reglamentuoti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str. 2 d. įtvirtina, kad laukinių gyvūnų padaryta žala atlyginama įstatymų nustatyta tvarka. Šio straipsnio 2

⁴⁶ Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo pakeitimo įstatymas. 2010 m. birželio 22 d., Nr. XI-920.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1997 m. Nr. 108-2726) 22 str. 2 d. 5 p. medžiojamų gyvūnų padaryta žala žemės, miško ir vandens telkinių sklypų savininkams, valdytojams ir naudotojams dėl žemės ūkio pasėlių, miško ir hidrotechnikos įrenginių pakenkimo atlyginama medžioklės įstatymo nustatyta tvarka.

dalį yra blanketinė norma. Teisės doktrinoje aiškinama, kad jeigu žalos laukiniai gyvūnai padaro dėl to, kad valstybė nesiima būtinų priemonių kovoti su jų keliamu pavojumi, ieškinį dėl žalos atlyginimo galima reikšti valstybei.⁴⁸ Esant teisės spragai kaip įstatymo analogiją Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009 m. kovo 24 d. priimtoje nutartyje⁴⁹ taikė Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str. 1 d., kuri nustato naminių ar asmens žinioje esančių laukinių gyvūnų savininkų (valdytojų) civilinę atsakomybę už minėtų gyvūnų padarytą žalą.

Lietuvos Respublikos Seimas, iš esmės reaguodamas į formuojamą teismų praktiką dėl laukinių gyvūnų eismo įvykių metu padarytos žalos atlyginimo, Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo pakeitimo įstatymu patvirtintoje ir nuo 2010 m. liepos 10 d. įsigaliojusioje Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo redakcijoje⁵⁰ įtvirtino valstybei nuosavybės teise priklausančių laukinių gyvūnų eismo įvykių metu padarytos žalos atlyginimo pagrindus. Jie numatė, kad tokia žala yra atlyginama, jeigu įrodomi neteisėti valstybės veiksmai (neveikimas), kaltė, priežastinis ryšys, žala ir jeigu žala atsirado ne dėl nenugalimos jėgos, nukentėjusio asmens veiksmų arba kitų Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.253 straipsnyje nurodytų veiksmų.⁵¹

Siekiant teisingai pritaikyti įstatymą reikia žinoti teisės normas, nustatančias jų galiojimą laiko atžvilgiu. Paprastai teisės aktas taikomas tik tiems visuomeniniams santykiams, kurie atsiranda aktui įsigaliojus, o santykiams, kurie atsirado iki teisės akto įsigaliojimo, taikomos anksčiau galiojusios akto taisyklės. Bendrasis principas dėl civilinio įstatymo galiojimo laiko atžvilgiu yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.7 str. 2 d., kur nurodyta, kad civilinis įstatymas ir kiti civilinius santykius reglamentuojantys teisės aktai negalioja atgaline tvarka. Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra konstatavęs, kad Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje atsispindi teisės principas, jog paskelbti įstatymai galioja į ateitį ir neturi grįžamosios galios (*lex retro non agit*) (Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 11 d. nutarimas); teisės aktai paprastai netaikomi tiems įvykusiems teisiniams faktams ir teisiniams padariniams, kurie atsirado iki naujai priimto teisės akto įsigaliojimo (Konstitucinio Teismo 1994 m. kovo 16 d., 1994 m. balandžio 21 d., 1994 m. liepos 15 d., 1994 m. gruodžio 1 d., 1998 m. kovo 25

⁴⁸ MIKELĖNAS, V. *Civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmasis tomas*. Vilnius: Justitia, 2003., psl. 371.

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje, UAB „If draudimas“ v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 3K-3-138/2009, kat. 44.5.2.7; 73.2.5.5.

⁵⁰ Nauja įstatymo redakcija: Nr. XI-920, 2010-06-22, Valstybės žinios, 2010, Nr. 81-4218 (2010-07-10).

⁵¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000 m. Nr. 74-2262) 6.253 str. 1 d. Civilinė atsakomybė netaikoma, taip pat asmuo gali būti visiškai ar iš dalies atleistas nuo civilinės atsakomybės šiais pagrindais: dėl nenugalimos jėgos, valstybės veiksmų, trečiojo asmens veiksmų, nukentėjusiojo asmens veiksmų, būtinojo reikalingumo, būtinosios ginties, savignyos.

d. nutarimai).⁵² Todėl akivaizdu, kad šiuo atveju 2010 m. liepos 10 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo naujai redakcijai, atsirado skirtingas įstatyminis reglamentavimas dėl laukinių gyvūnų eismo įvykiuose padarytos žalos atlyginimo. Manytina, jog yra tikslinga pirmiausia aptarti teismų praktiką dėl laukinių gyvūnų eismo įvykių, įvykusių iki 2010 m. liepos 10 d., metu padarytos žalos atlygimo ir tik po to analizuoti Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo pakeitimus, susijusius su nagrinėjama tema, bei tokių pakeitimų argumentus ir priežastis.

2.5. Lietuvos valstybės civilinė atsakomybė už laukinių gyvūnų padarytą žalą eismo įvykių metu iki Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo naujos redakcijos priėmimo.

Iki naujos Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo redakcijos įsigaliojimo (įsigaliojo 2010 m. liepos 10 d.) įstatymų leidėjas nebuvo numatęs žalos atlyginimo tvarkos dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykių metu, tai yra nebuvo įstatymo, kuris reglamentuotų laukinio gyvūno padarytos žalos atlyginimo, jam staiga išbėgus į kelią ir susidūrus su transporto priemone, kartu nebuvo atvejų, kad iki Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 24 d. priimtose nutarties⁵³ valstybė laukinio gyvūno išbėgimo ir susidūrimo su transporto priemone atveju atlygintų nukentėjusiesiems žalą. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. rugpjūčio 8 d. nutarime konstatavo, jog Lietuvos Respublikos Konstitucija netoleruoja tokios situacijos, kai atitinkamas teisėkūros subjektas (*inter alia* įstatymų kūrėjas) vengia, delsia priimti atitinkamus įstatymus, kitus teisės aktus. Eksplicitinių teisės nuostatų, reguliuojančių tam tikrus visuomeninius santykius, nebuvimas teisės akte (jo dalyje), jeigu atitinkamas teisinis reguliavimas nėra eksplicitiškai arba implicitiškai nustatytas ir kituose teisės aktuose (kitose to paties akto dalyse), yra traktuojamas kaip teisės spraga – *lacuna legis*. Tokios teisės spragos gali atsirasti dėl įvairių priežasčių, *inter alia* dėl teisėkūros klaidų, taip pat dėl to, kad atitinkamas teisėkūros subjektas tų visuomeninių santykių nesureguliuavo sąmoningai. Kartu pažymėtina, kad bet kuri teisės spraga, kad ir koku būdu ji būtų atsiradusi, reiškia, kad nors tam tikri visuomeniniai santykiai turi būti teisiškai reguliuojami (yra poreikis juos teisiškai sureguliuoti), jie nėra teisiškai sureguliuoti. Jos visos vertintinos kaip teisinio reguliavimo neapibrėžtys, trūkumai,

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 21 d. Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose apžvalga Nr. 29.

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje, UAB „If draudimas“ v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 3K-3-138/2009, kat. 44.5.2.7; 73.2.5.5.

teisinės sistemos ydos, kurios turi būti pašalintos. Kai yra nesureguliuota visa visuomeninių santykių sritis, yra pagrindo konstatuoti net vadinamąjį teisinio reguliavimo vakuumą. Tuo tarpu teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omissija, visuomet reiškia, kad atitinkamų visuomeninių santykių teisinis reguliavimas apskritai nei eksplicitiškai, nei implicitiškai nėra nustatytas nei tame teisės akte (jo dalyje), nei kuriuose nors teisės aktuose. Konstitucinis Teismas taip pat yra pažymėjęs, kad įstatymų leidėjo neišspręsti teisės taikymo klausimai yra teismų praktikos dalykas (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. liepos 9 d. nutarimas, 2006 m. lapkričio 20 d. sprendimas); taigi įstatymų leidėjo neišspręstus teisės taikymo klausimus gali spręsti teismai, nagrinėjantys ginčus dėl atitinkamų teisės aktų (jų dalių) taikymo (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 20 d. sprendimas).⁵⁴ Taigi šiuo atveju byla, dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykiuose, nagrinėjantis teismas privalėjo pašalinti įstatymo spragą. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.8 str. įtvirtina kad: 1) Civilinės teisės normų nesureglamentuotiems civiliniams santykiams taikomi panašius santykius reglamentuojantys civiliniai įstatymai (įstatymo analogija). 2) Jeigu nėra panašius santykius reglamentuojančių civilinių įstatymų, taikomi bendrieji teisės principai (teisės analogija). 3) Neleidžiama pagal analogiją taikyti specialių teisės normų, tai yra bendrųjų taisyklių išimtis numatančių normų. Ginčiuose dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykiuose Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taikė įstatymo analogiją, pasisakydamas, kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 straipsnio 2 dalies nuostata, kuria įstatymų leidėjas prisiėmė pareigą nustatyti laukinio gyvūno padarytos žalos atlyginimo tvarką, neįgyvendinta. Tai reiškia, kad šiuo atveju yra įstatymo spraga, kuri negali paneigti asmens konstitucinės teisės gauti žalos atlyginimą.⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sprenddamas klausimą dėl įstatymo analogijos taikė Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str. 1 d., kuri įtvirtina, kad naminių gyvūnų arba asmens žinioje esančių laukinių gyvūnų padarytą žalą privalo atlyginti jų savininkas (valdytojas), jeigu neįrodo, kad buvo šio kodekso 6.270 straipsnio 1 dalyje numatytos aplinkybės. Asmuo atsako ir už iš jo pabėgusių gyvūnų padarytą žalą. Teisės doktrinoje, išskiriant teismų kompetenciją dėl įstatymų spragų šalinimo, įtvirtinta, kad teismas gali taikyti įstatymo arba teisės analogiją, tačiau analogijos taikymas turi tam tikrus kriterijus. Įstatymo analogija reiškia, kad byla privalu spręsti įstatymo, reguliuojančio panašius santykius, pagrindu, o teisės analogija — vadovaujantis bendraisiais teisės principais. Tačiau analogijos taikymas turi tam tikrų ypatumų: 1) ji taikoma tik kai visiškai nėra

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 12 d. nutarimas.

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje, UAB „If draudimas“ v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 3K-3-138/2009, kat. 44.5.2.7; 73.2.5.5.

teisės normos arba ji neišsami; 2) esamos nagrinėjamų aplinkybių normos ir numatytų aplinkybių panašumas požymių atžvilgiu turi teisiniu požiūriu iš esmės sutapti; 3) analogija neleistina, jeigu įstatymas numato teisinius padarinius, susijusius su konkrečia norma; 4) išimtinės normos ir bendrųjų įstatymų nuostatų išimtis gali būti taikomos tik kai nagrinėjamos aplinkybės taip pat yra išimtinės; 5) gauta taikant analogiją teisės nuostata neturi prieštarauti įstatymo nuostatoms; 6) taikant analogiją, pirmiausia reikia ieškoti normos tos pačios teisės šakos aktuose ir tik tokios nesant — kitoje teisės šakoje arba įstatymuose.⁵⁶

Nors Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ginče dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykio metu 2009 m. kovo 24 d. nutartimi⁵⁷ taikė įstatymo analogiją, tai yra Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str. 1 d.⁵⁸, toks normos taikymas, autoriaus nuomone, yra diskutuotinas. Minėto straipsnio pirma dalis reglamentuoja naminių gyvūnų arba asmens žinioje esančių laukinių gyvūnų padarytos žalos atlyginimą. Lietuvos Respublikos gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymo 2 straipsnyje yra pateikti gyvūnų apibūdinimai: laukiniai gyvūnai – nuolat laisvėje gyvenantys bestuburiai ir stuburiai gyvūnai bei jų populiacijos; naminiai gyvūnai – visi istoriškai prijaukinti (domeskuoti) gyvūnai; nelaisvėje gyvenantys laukiniai gyvūnai – gyvūnai, kuriems sudaromos dirbtinės sąlygos, kad žmogus galėtų tiesiogiai juos veikti. Šiai kategorijai priskiriami zoologijos soduose, akvariumuose, terariumuose, okeanariumuose, namų sąlygomis laikomi arba dėl sužeidimų ar kitų priežasčių susiję su žmogumi gyvūnai. Šių santykių reguliavimui taikant įstatymo analogiją, iškyla objektyvus klausimas, ar valstybė, kaip laukinių gyvūnų savininkė, turi tokias pačias galimybes kontroliuoti, valdyti laukinius gyvūnus taip pat kaip naminių ar nelaisvėje gyvenančių laukinių gyvūnų savininkai (valdytojai). Manytina, kad teigiamas atsakymas į šį klausimą galėtų pažeisti fundamentaliuosius teisės principus - teisingumo, protingumo, sąžiningumo.

Iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos 54 straipsnio valstybei kyla priedermė nustatyti tokį teisinį reguliavimą ir veikti taip, kad būtų apsaugota natūrali gamtinė aplinka, atskiri jos objektai, kad būtų užtikrintas racionalus gamtos išteklių naudojimas ir jų atkūrimas bei gausinimas. Tam tikslui turi būti sukurta ir deramai funkcionuoti atitinkama valstybės institucijų sistema, valstybės biudžete turi būti

⁵⁶ VANCEVIČIUS, S. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius, Justitia, 2000 m., psl. 204-205.

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje, UAB „If draudimas“ v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 3K-3-138/2009, kat. 44.5.2.7; 73.2.5.5.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000 m. Nr. 74-2262) 6.267 str. 1 d. naminių gyvūnų arba asmens žinioje esančių laukinių gyvūnų padarytą žalą privalo atlyginti jų savininkas (valdytojas), jeigu neįrodo, kad buvo šio kodekso 6.270 straipsnio 1 dalyje numatytos aplinkybės. Asmuo atsako ir už iš jo pabėgusių gyvūnų padarytą žalą.

numatytos lėšos, reikalingos apsaugoti natūralią gamtinę aplinką, atskirus jos objektus, užtikrinti racionalų gamtos išteklių naudojimą, atkūrimą bei jų gausinimą. Akcentuotina tai, kad ši teisės norma skirta laukinės gyvūnijos, kaip visuomenės vertybės, apsaugai. Laukinė gyvūnija - itin plati, apibendrinanti sąvoka, apimanti visas nedomestifikuotų gyvūnų rūšis. Laukinės gyvūnijos, kaip Konstitucijos saugomos ir ginamos vertybės, savitumas yra dar ir tas, kad ji yra labai dinamiška, laisvėje esantys laukiniai gyvūnai keičia savo buvimo vietą, dėl to laukinės gyvūnijos, kaip visumos, valdymas ir disponavimas ja (kaip daiktu) yra neįmanomas.⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009 m. kovo 24 d. nutartimi⁶⁰ pažymėjo, kad šio Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo konstatavimo esmė yra ta, kad laukinės gyvūnijos, kaip visumos, valdymas ir disponavimas ja (kaip daiktu) yra neįmanomas.⁶¹ Tačiau nagrinėjamu atveju yra nagrinėjamas konkretus atvejis, tai yra valstybės atsakomybė už laukinio gyvūno padarytą žalą, jam staiga iššokus į kelią ir susidūrus su transporto priemone, o ne valstybės atsakomybė už žalą padarytą laukinės gyvūnijos kaip visumos. Ginčiuose žala buvo padaryta laukinio gyvūno, kuris yra medžiojamas. Valstybė (jos institucijos) gali pasirinkti įvairius laukinių gyvūnų (jų rūšių) populiacijų tinkamo valdymo būdus ir priemones. Pavyzdžiui, vienas iš laukinių gyvūnų (jų rūšių) populiacijos valdymo būdų yra medžioklė, tai pripažino ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2005 m. gegužės 13 d. nutarime. Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuota praktika, darytina išvada, kad laukiniai gyvūnai nėra absoliučiai nevaldomi. Pažymėtina, kad negali būti suteiktas prioritetas laukiniams gyvūnams prieš kitas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas, jos saugomas ir ginamas vertybes, konkrečiai asmens nuosavybei. Lietuvos Respublikos saugaus eismo automobilių keliais įstatymo 4 str. 1 d. įtvirtina, kad valstybės politiką saugaus eismo užtikrinimo srityje formuoja Vyriausybė, o šios politikos įgyvendinimą kontroliuoja nuolat veikianti Saugaus eismo komisija. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro ir susisiekimo ministro 2001 m. gruodžio 18 d. įsakymu Nr. 603/456 patvirtinto statybos techninio reglamento STR 2.06.03:2001 „Automobilių keliai“ 380 punkte nustatyta, kad, kelio trasai kertant nusistovėjusius gyvūnų migracijos takus, nustatomos specialiosios priemonės: greičio apribojimai, vielos tinklo atitvarai, gyvūnų praginos ir kt. Nors vietovių pripažinimas nusistovėjusiais gyvūnų migracijos takais norminiais

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje, UAB „If draudimas“ v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 3K-3-138/2009, kat. 44.5.2.7; 73.2.5.5.

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje, UAB „If draudimas“ v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 3K-3-138/2009, kat. 44.5.2.7; 73.2.5.5.

teisės aktais nenustatytas, tačiau nukentėjusieji dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykiuose rėmėsi valstybės neveikimu, įvardindami netinkamą kelių ženklimą, vielos tinklo ar gyvūnų prarginos neįrengimą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad valstybė, kaip rūpestinga ir apdairi savininkė, galėjo ir privalėjo numatyti laukinių gyvūnų išbėgimą į kelią ir turėjo pakankamų priemonių tai kontroliuoti, statyti specialius kelio ženklus ir užtvarus, taip užkirsti kelią neigiamoms pasekmėms atsirasti.⁶² Teismas taip pat pažymėjo, kad tai viena iš aplinkybių, kodėl laukinių gyvūnų padaryta žala eismo įvykiuose neatitinka *force majeure* kriterijų visumos. Nenugalimos jėgos aplinkybės pasižymi tokiais požymiais: 1) jos neišvengiamos; 2) jos nekontroliuojamos bei nepašalinamos; 3) jos nebuvo ir negalėjo būti numatytos pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.253 str. 2 d.⁶³ Visi šie trys nenugalimos jėgos požymiai turi būti įrodyti, norint pripažinti nenugalimos jėgos buvimą. Aplinkybės negali būti pripažįstamos kaip nenugalima jėga, jei nėra visų minėtų nenugalimos jėgos požymių visumos. Pažymėtina, kad valstybės civilinė atsakomybė už laukinių gyvūnų padarytą žalą kyla įrodžius tam tikrų pareigų (pvz., išpėti, informuoti, vielos tinklo neįrengimą ir pan.) neatlikimą. Tai teismų praktikoje vertinama kaip neteisėti valstybės veiksmai, kaip pareigos neatlikimas. Tačiau diskutuotina, ar visais atvejais valstybė turi tas pačias galimybes kontroliuoti laukinių gyvūnų migraciją, ar kiekvienu konkrečiu atveju nereikėtų įvertinti gyvūno rūšį, populiacijos mastą, populiacijos rūšies skaičiaus nusistovėjimą, gyvūnų įpročius keliauti, jų sėslumą, sezoninės migracijos laiką, nes ne visais metų laikais ir ne visi gyvūnai vienodai intensyviai migruoja. Kaip minėta, laukinės gyvūnijos, kaip Konstitucijos saugomos ir ginamos vertybės, savitumas yra tas, kad ji yra labai dinamiška, laisvėje esantys laukiniai gyvūnai keičia savo buvimo vietą, dėl to laukinės gyvūnijos, kaip visumos, valdymas ir disponavimas ja (kaip daiktu) yra neįmanomas.⁶⁴ Nors Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad laukiniai gyvūnai nėra absoliučiai nevaldomi, tačiau Lietuvoje yra apie dvidešimt tūkstančių laukinių gyvūnų rūšių, todėl teigti, kad valstybė, kaip savininkas, yra lygiavertėje padėtyje su naminių ar vieną ar kelis laukinius gyvūnus, savo žinioje turinčiais, savininkais yra nepagrįstas. Visiškai akivaizdu, kad valstybė, kaip savininkas, negali suvaldyti ir būti atsakinga už visų šių gyvūnų padarytą žalą, tokiais pat sąlygomis, kaip naminių ar

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje, *AB If P&C Insurance AS v. Lietuvos Respublikos valstybė*, Nr. 3K-3-509/2009, kat 44.5.2.7; 73.2.5.5.

⁶³ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000 m. Nr. 74-2262) 6.253 str. 2 d. nenugalima jėga yra neišvengiamos ir skolininko nekontroliuojamos bei nepašalinamos aplinkybės, kurios nebuvo ir negalėjo būti numatytos.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas.

laukinį gyvūną savo žinioje turintis asmuo.⁶⁵ Naminių ar laukinio gyvūno savininkas turi pareigą bei galimybę gyvūnus valdyti fiziškai (aptverti, apriboti judėjimą, pririšti ir kt.), o valstybė, kaip laisvėje gyvenančių laukinių gyvūnų savininkė, neturi galimybės fiziškai, tokiais pat sąlygomis valdyti laukinių gyvūnų. Akcentuotina tai, kad nors laukiniai gyvūnai, kaip konstatavo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nėra absoliučiai nevaldomi, tačiau jų valdymo galimybės lyginant su naminiams ar asmens žinioje esančiais laukiniais gyvūnais yra absoliučiai nelygiavertės.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 str. 2 d. įtvirtina imperatyvą – reikalauti žalos, padarytos neteisėtais veiksmais atlyginimo ir tą atlyginimą gauti. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime konstatavo, kad jeigu įstatymu, juo labiau kitu teisės aktu, būtų nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad valstybė visiškai arba iš dalies išvengtų pareigos teisingai atlyginti materialinę ir (arba) moralinę žalą, padarytą neteisėtais pačios valstybės institucijų, pareigūnų veiksmais, tai ne tik reikštų, kad yra nepaisoma konstitucinės žalos atlyginimo sampratos, ir būtų nesuderinama su Konstitucija (inter alia su jos 30 straipsnio 2 dalimi), bet ir pakirstų pačios valstybės, kaip bendro visos visuomenės gėrio, *raison d'être*⁶⁶. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str. 2 d. teisės normoje įtvirtintas konstitucinis imperatyvas, jog asmuo turi teisę reikalauti žalos atlyginimo ir kad žala turi būti atlyginama įstatymo nustatyta tvarka.⁶⁷ Iš to seka, kad nesant įstatymo, reglamentuojančio žalos atlyginimo, laukiniam gyvūnui išbėgus į kelią ir susidūrus su transporto priemone, nereiškia, kad tokiais atvejais laukinio gyvūno padaryta žala neturi būti atlyginama. Tačiau kyla klausimas, kokių teisiniu pagrindu ir kokią deliktinės atsakomybės rūšį taikant turi būti atlyginama laukinio gyvūno padaryta eismo įvykiuose: pagal bendrąsias civilinės atsakomybės taisykles, tai yra taikant generalinio delikto taisykles, pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.263 str. 1 d. 6.246 str. 1 d., kuris reiškia, kad pažeidėjo kaltė dėl padarytos žalos yra preziumuojama ar pagal griežtas civilinės atsakomybės taisykles, tai yra be kaltės. Lietuvos teismai suformavo praktiką, kad žala atlyginama remiantis įstatymo analogija, tai yra Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str. 1 d., kuri reglamentuoja Civilinę atsakomybę už naminių ar asmens žinioje esančių laukinių gyvūnų padarytą žalą. Pagal minėtą straipsnį asmuo gali būti atleistas nuo civilinės atsakomybės tik įrodęs,

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Seimo teisės ir teisėtvarkos komiteto, pagrindinio komiteto išvados, dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto (XIP-1941).

⁶⁶ *Raison d'être* - Pagrindas; paskirtis; prasmė; esmė, žiūrėta pagal Konstitucinio Teismo aktuose vartojamų Prancūziškų terminų žodynėlį, prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/Statistika5.html>.

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje, *AB If P&C Insurance AS v. Lietuvos Respublikos valstybė*, Nr. 3K-3-509/2009, kat 44.5.2.7; 73.2.5.5.

kad žala atsirado dėl *force majeure* arba nukentėjusiojo tyčios ar didelio neatsargumo.⁶⁸ Atsakomybė pagal minėtą straipsnį yra civilinės atsakomybės be kaltės atvejai, grindžiami klasikine rizikos teorija, tai yra atsakomybė be kaltės yra grindžiama rizikos prisiėmimu kaip pagrindiniu elementu, kuriuo remdamasi deliktų teisės doktrina ir praktika grindžia atsakomybės be kaltės taikymą. Teisės doktrinoje turima omenyje, kad atsakovo kaltė dėl padarytos žalos yra preziumuojama, ieškovas, siekdamas laimėti bylą dėl žalos atlyginimo, privalo įrodyti žalos, priežastinio ryšio ir žalą sukėlusio ieškovo neteisėtumo faktus.⁶⁹ Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra suformavęs kitokią praktiką⁷⁰, pagal kurią generalinio delikto, įtvirtinto Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.263 str. 1 d., doktriną kaltė ir neteisėti veiksmai yra neišskiriami, todėl galima teigti, jog kaltės prezumpcija praktiškai apima ir neteisėtų veiksmų prezumpciją, nes bendros pareigos elgtis sąžiningai ir rūpestingai pažeidimas suponuoja neteisėtumą. Pažymėtina, kad tai įtvirtinta ir teisės doktrinoje⁷¹. Iš to seka, kad kaltė ir veiksmų neteisėtumas neturi būti nustatinėjami, kaltės prezumpcija yra ir neteisėtų veiksmų prezumpcija. Pažymėtina ir tai, kad tiek transporto priemonės, tiek laukiniai gyvūnai yra vertinami kaip padidinto pavojaus šaltiniai, todėl tokiu atveju pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.270 str. civilinė atsakomybė, dėl laukinio gyvūno padarytos žalos, atsiranda be kaltės. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas suformavo naują precedentą, konstatuodamas, kad valstybė, kaip rūpestinga ir apdairi savininkė, galėjo ir privalėjo numatyti laukinių gyvūnų išbėgimą į kelią ir turėjo pakankamų priemonių tai kontroliuoti, statyti specialius kelio ženklus ir užtvarus, taip užkirsti kelią neigiamoms pasekmėms atsirasti.⁷² Kyla klausimas, ar galime laikyti atvejus, kai žala padaroma asmeniui neteisėtais kaltais veiksmais (priešingais teisei veiksmais) ir atvejus kai keliamas pakankamo apdairumo, rūpestingumo klausimas, analogiškais. Nekonstatavus neteisėtų, priešingų teisei veiksmų (neteisėtumo), o tik neapibrėžtos ir valstybei, kaip viešajam asmeniui, sunkiai pritaikomos bendro pobūdžio pareigos elgtis apdairiai ir rūpestingai galima pažeidimą – priešingai – susidaro tokia situacija, kad pati valstybė tampa už viską materialiai atsakinga nepriklausomai nuo to, kad konkreti institucija ir

⁶⁸ MIKELĖNAS, V. *Civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmasis tomas*. Vilnius: Justitia, 2003., psl. 371.

⁶⁹ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius, Justitia, 1995 m. psl. 130.

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2006 m. birželio mėn. 21 d. nutartis, civilinėje byloje, *JAV įmonė Autodesk Inc. v. UAB „Arginta“*, Nr. 3K-3-422/2006, kat. 84; 88; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2007 m. lapkričio 10 d. nutartis, civilinėje byloje, *AB „DnB NOR“ v. R. K.*, Nr. 3K-3-508/2007, kat. 27.3.2.5; 36.2; 126.5; 126.8.

⁷¹ MIZARAS, V. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Vilnius: Justitia, 2003., psl. 85.

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje, *UAB „If draudimas“ v. Lietuvos Respublikos valstybė*, Nr. 3K-3-138/2009, kat. 44.5.2.7; 73.2.5.5.

pareigūnas nėra vieno teisės akto nebūna pažeidė. Tokiu atveju kyla klausimas, kokia apimtimi ir už ką iš viso galėtų būti keliamas valstybės atsakomybės klausimas, jeigu nėra institucijos, kurios veiksmų neteisėtumas būtų konstatuotas, tai yra valstybė atsako, tačiau nėra pareigūno, valstybės tarnautojo, kuris būtų pažeidęs teisės aktus ir atsakingas už tokios žalos atsiradimą.⁷³

Formuojama teisminė praktika ginčiuose dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykiuose atlyginimo, taikant atsakomybę be kaltės, iš esmės nulemia tai, kad ieškovui būtina įrodyti dvi civilinės atsakomybės sąlygas, tai priežastinį ryšį bei žalą. Nagrinėjamu atveju žala, kaip civilinės atsakomybės sąlyga, akivaizdi, tačiau nustatyti priežastinį ryšį daug sudėtingiau. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.247 str. atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmais (veikimu, neveikimu), nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų (veikimo, neveikimo) rezultatu. Iš to seka, kad valstybės, kaip laukinės gyvūnijos savininkės, elgesys (veikimas, neveikimas) turi būti nuostolių atsiradimo priežastis. Teisės doktrinoje įtvirtinta, jog priežastiniam ryšiui konstatuoti reikia įrodyti, kad skolininko elgesys pakankama nuostolių atsiradimo priežastis, nors ir ne vienintelė.⁷⁴ Ginčiuose dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykiuose atlyginimo nukentėjusieji remiasi faktiniais įrodymais, pateikia įvykusių eismo įvykių skaičių, kelyje, ar net to kelio atkarpoje, kurioje susidūrė transporto priemonė ir laukinis gyvūnas. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 24 d. priimtoje nutartyje⁷⁵, kuri nagrinėjama tema suformavo naują teismų praktiką, pažymėta, kad per trejus metus kelyje buvo įvykę 33 eismo įvykiai, kurių priežastis transporto priemonės susidūrimas su laukiniu gyvūnu. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad rūpestingas ir apdairus laukinės gyvūnijos savininkas turėjo reaguoti į kelyje vykusius eismo įvykius ir jų skaičių bei imtis priemonių, kad jiems būtų užkirstas kelias.⁷⁶ Valstybė, kaip rūpestinga ir apdairi laukinės gyvūnijos savininkė, turėjo pakankamai priemonių tai kontroliuoti, statyti specialius kelio ženklus ir užtvartas ar naudoti kitas priemones, taip užkirsti kelią neigiamoms pasekmėms atsirasti, be to nepadarė. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo

⁷³ Lietuvos Respublikos Seimo teisės ir teisėtvarkos komiteto, pagrindinio komiteto išvados, dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto (XIP-1941).

⁷⁴ MIKELĖNAS, V. *Civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmasis tomas*. Vilnius: Justitia, 2003., psl. 338.

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje, UAB „If draudimas“ v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 3K-3-138/2009, kat. 44.5.2.7; 73.2.5.5.

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje, AB If P&C Insurance AS v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 3K-3-509/2009, kat 44.5.2.7; 73.2.5.5.

nutartyse⁷⁷ ne kartą konstatavo, kad dėl minėtų aplinkybių atsirado žala, reiškia yra nustatytas ir priežastinis ryšys.⁷⁸ Vilniaus apygardos teismas 2011 m. vasario 28 d. sprendimu⁷⁹ suformavo priešingą teismų praktiką, negu buvo suformavęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Vilniaus apygardos teismas 2011 m. vasario 28 d. sprendime⁸⁰ konstatavo, kad avaringumo (byloje buvo užfiksuota, kad kelyje įvyko 33 eismo įvykiai, susidūrus transporto priemonei su laukiniu gyvūnu, per 5 metus) statistika objektyviai nepagrindžia būtinybės įrengti specialaus kelio ženklo „Laukiniai žvėrys“, ar įrengti kitų kelio apsaugos priemonių. Minėtų apsaugos priemonių nebuvimas, jei ir būtų laikomas atsakovo neteisėtu neveikimu, negali būti vertinamas kaip teisiškai reikšmingas priežastinis ryšys, nulėmęs nukentėjusiojo nuostolius. Vilniaus apygardos teismo teisėjų kolegija, įvertinusi visas faktines aplinkybes byloje, padarė išvadą, kad ieškovui nuostolių atlyginimas negali būti priteisiamas, nes nuostoliai su atsakovo veiksmais nėra susiję teisiškai reikšmingu priežastiniu ryšiu, pastarosios aplinkybės, kuri yra būtinoji žalos atlyginimo sąlyga, atsakovas neįrodė.⁸¹ Šis Vilniaus apygardos teismo sprendimas neabejotinai prieštarauja Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotai praktikai. Lietuvos Respublikos saugaus eismo įstatymo 4 str. 2 p. įtvirtintas eismo saugumo užtikrinimo principas – eismo dalyvių sveikatos ir gyvybės užtikrinimas yra svarbiau negu ūkinės veiklos ekonominiai rezultatai. Nagrinėjamu atveju nekeliamas ūkinės veiklos rezultato klausimas, bet principo esmė yra, ta, kad visų pirma turi būti užtikrinta žmogaus sveikata ir gyvybė. Neabejotina, kad laukinio gyvūno staigus išbėgimas kelyje prieš važiuojantį automobilį aiškiai kelia grėsmę žmogaus gyvybei, sveikatai ir turtui.⁸² Pažymėtina, kad Lietuvos teismai suformavo praktiką, jog esant žymiam avaringumui dėl laukinių gyvūnų įspėjamieji kelio ženklai Nr. 131 „Laukiniai žvėrys“ nėra pakankamai efektyvi priemonė mažinti susidūrimo su staiga išbėgusiu į kelio važiuojamąją dalį laukiniu

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje, UAB „If draudimas“ v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 3K-3-138/2009, kat. 44.5.2.7; 73.2.5.5; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje, AB If P&C Insurance AS v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 3K-3-509/2009, kat. 44.5.2.7; 73.2.5.5.

⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje, UAB „If draudimas“ v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 3K-3-138/2009, kat. 44.5.2.7; 73.2.5.5; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje, AB If P&C Insurance AS v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 3K-3-509/2009, kat. 44.5.2.7; 73.2.5.5.

⁷⁹ Vilniaus apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2011 m. vasario 28 d., nutartis, civilinėje byloje, AB IF P&C Insurance AS v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 2A-1307-345/2011, kat. 4.1.; 44.5.2.7.; 73.2.5.5.; 121.15.; 121.18.; 121.21.

⁸⁰ Vilniaus apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2011 m. vasario 28 d., nutartis, civilinėje byloje, AB IF P&C Insurance AS v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 2A-1307-345/2011, kat. 4.1.; 44.5.2.7.; 73.2.5.5.; 121.15.; 121.18.; 121.21.

⁸¹ Vilniaus apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2011 m. vasario 28 d., nutartis, civilinėje byloje, AB IF P&C Insurance AS v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 2A-1307-345/2011, kat. 4.1.; 44.5.2.7.; 73.2.5.5.; 121.15.; 121.18.; 121.21.

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje, UAB „If draudimas“ v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 3K-3-138/2009, kat. 44.5.2.7; 73.2.5.5.

gyvūnu riziką, todėl net ir esant įrengtam išpėjamajam kelio ženklui „Laukiniai žvėrys“ valstybė negali būti atleista nuo civilinės atsakomybės.⁸³ Iš to seka, kad esant avaringumui, būtent dėl laukinių gyvūnų išbėgimo į važiuojamąją dalį ir susidūrimo su transporto priemone, valstybė neveikimu, tai yra nenustatydama greičio apribojimų, nestatydama vielos tinklo atitvarų, gyvūnų pragainų, specialių kelio ženklų ir kt., neužtikrina saugaus eismo, todėl atsiranda pasekmės (žala). Todėl, autoriaus nuomone, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas priimtose nutartyse⁸⁴, tinkamai išaiškino teisės normas, o Vilniaus apygardos teismo sprendimas⁸⁵ prieštarauja, tiek minėtoms Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartims, tiek teisės normų sisteminiam aiškinimui.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009 m. lapkričio 23 d. nutartyje⁸⁶ konstatavo, jog sprendžiant ginčus dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykių metu būtina atsižvelgti į kiekvienos situacijos individualumą, tai yra faktinių aplinkybių skirtumus. Iš to seka, kad kiekvienu atveju būtina atsižvelgti į transporto priemonės, kuri susidūrė su staiga į kelią iššokusiu laukiniu gyvūnu, valdytojo veiksmus. Kiekvienu minėtu eismo įvykiu atveju atsakingi pareigūnai nutarimu įvertinę situaciją užfiksuoja, ar transporto priemonės valdytojas pažeidė Kelių eismo taisykles ar ne. Visais žalos atlyginimo atvejais dėl laukinio gyvūno padarytos žalos jam staiga iššokus į kelią ir susidūrus su transporto priemone, transporto priemonės valdytojais administracinė atsakomybėn patraukti nebuvo. Todėl ginčiuose dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykiuose dažni valstybės, kaip atsakovo, argumentai, kad transporto priemonės valdytojas visgi pažeidė kelių eismo taisykles, nesilaikė saugaus eismo yra nepagrįsti ir dideliu transporto priemonės valdytojo neatsargumu, įtvirtintu Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.282 str. 1 d.⁸⁷, negali būti pripažinti. Priešingai atsakingų pareigūnų, už eismo įvykius,

⁸³ Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo, 2010 m. vasario 1 d., sprendimas, civilinėje byloje Nr. 2-632-845/10; Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo, 2010 m. rugsėjo 28 d., sprendimas, civilinėje byloje Nr. 2-440-653/10; Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo, 2010 m. liepos 27 d., sprendimas, civilinėje byloje Nr. 2-2213-827/10.

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje, UAB „If draudimas“ v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 3K-3-138/2009, kat. 44.5.2.7; 73.2.5.5; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje, AB If P&C Insurance AS v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 3K-3-509/2009, kat. 44.5.2.7; 73.2.5.5.

⁸⁵ Vilniaus apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2011 m. vasario 28 d., nutartis, civilinėje byloje, AB If P&C Insurance AS v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 2A-1307-345/2011, kat. 4.1.; 44.5.2.7.; 73.2.5.5.; 121.15.; 121.18.; 121.21..

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje, AB If P&C Insurance AS v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 3K-3-509/2009, kat. 44.5.2.7; 73.2.5.5.

⁸⁷ Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000 m. Nr. 74-2262) 6.282 str. 1d. kai paties nukentėjusio asmens didelis neatsargumas padėjo žalai atsirasti arba jai padidėti, tai atsižvelgiant į nukentėjusio asmens kaltės dydį (o kai yra žalos padariusio asmens kaltės, – ir į jo kaltės dydį) žalos atlyginimas, jeigu įstatymai nenustato ko kita, gali būti sumažintas arba reikalavimas atlyginti žalą gali būti atmestas.

nutarimai, vertinami pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 197 str. 2 d.⁸⁸ kaip oficialūs įrodymai, patvirtina, apie administracinio teisės pažeidimo sudėties nebuvimą. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 197 str. 2 d. dokumentai, išduoti valstybės ir savivaldybių institucijų, patvirtinti kitų valstybės įgaliotų asmenų neviršijant jiems nustatytos kompetencijos bei laikantis atitinkamiems dokumentams keliamų formos reikalavimų, laikomi oficialiaisiais rašytiniais įrodymais ir turi didesnę įrodomąją galią (*prima facie*). Pažymėtina, kad pareigūnų, atsakingų už eismo įvykius, nutarimai atitinka Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 197 str. 2 d. nurodytas sąlygas, todėl pripažįstami *prima facie* įrodymais. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 177 str. prasmę įrodymais gali būti tik žinios apie faktus. Svarbu tai kad pareigūnų, atsakingų už eismo įvykius, surašyti dokumentai nebuvo nuginčyti, jie yra galiojantys ir paneigia valstybės, kaip atsakovės, dažnus argumentus, ginčiuose dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykių metu, dėl transporto priemonės valdytojo didelio neatsargumo, saugaus eismo ar Kelių eismo taisyklių pažeidimų, todėl šie argumentai yra nepagrįsti. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, kiekvienam vairuotojui, kaip didesnio pavojaus šaltinio valdytojui, yra keliami padidinto atsargumo ir atidumo standartai, ir kelių eismo įvykių metu didesnio pavojaus šaltinio valdytojo kaltė nustatoma pagal tai, ar transporto priemonę vairavęs asmuo pažeidė kelių eismo taisykles, ir kiek tai sąlygojo eismo įvykį bei žalos atsiradimą.⁸⁹

Darytina išvada, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismo sprendimas⁹⁰ dėl laukinio gyvūno padarytos žalos eismo įvykio metu taikyti įstatymo analogiją, tai yra Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str. 1 d., yra prieštaringas. Nors Lietuvos Aukščiausiasis Teismas teisingai konstatavo, kad pagal Konstitucinio Teismo išvadas laukiniai gyvūnai nėra absoliučiai nevaldomi, tačiau negalima teigti kad laukiniai gyvūnai gali būti lygiai taip pat kontroliuojami ar valdomi kaip naminiai gyvūnai ar asmens žinioje esantys laukiniai gyvūnai. Nustatant vienodą teisinį reguliavimą naminių

⁸⁸ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002 m. Nr. 36-1340) 197 str. 2 d. Dokumentai, išduoti valstybės ir savivaldybių institucijų, patvirtinti kitų valstybės įgaliotų asmenų neviršijant jiems nustatytos kompetencijos bei laikantis atitinkamiems dokumentams keliamų formos reikalavimų, laikomi oficialiaisiais rašytiniais įrodymais ir turi didesnę įrodomąją galią. Aplinkybės, nurodytos oficialiuose rašytiniuose įrodymuose, laikomos visiškai įrodytomis, iki jos bus paneigtos kitais byloje esančiais, išskyrus liudytojų parodymus, įrodymais. Draudimas panaudoti liudytojų parodymus netaikomas, jeigu tai prieštarautų sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principams. Oficialiųjų rašytinių įrodymų įrodomoji galia įstatymais gali būti suteikta ir kitiems dokumentams.

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2003 m. birželio 23 d. nutartis, civilinėje byloje, UAB „Aterna“ v. UAB „Transekspedicija“, Nr. 3K-3-744, kat. 39.6.2.2.; 39.2.3; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2008 m. kovo 3 d., nutartis civilinėje byloje, UAB „Baldenis“ v. UAB DK „PZU Lietuva“, Nr. 3K-3-153/2008, kat. 44.2.3; 73.2.5.5; 95.6.2.

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje, UAB „If draudimas“ v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 3K-3-138/2009, kat. 44.5.2.7; 73.2.5.5.

gyvūnų ar asmens žinioje esančių laukinių gyvūnų savininkams (valdytojams), ir valstybei, kaip laukinės gyvūnijos savininkei, nelygiateisėje padėtyje atsiduria būtent valstybė dėl paties nuosavybės teisės objekto specifikos. Pastebėtina, kad nemažoje dalyje Europos valstybių specialios laukinių gyvūnų sukeltos žalos atlyginimo taisyklės yra įtvirtintos specialiuosiuose teisės aktuose. Valstybė (jos institucijos ar kiti subjektai) nėra laikoma atsakinga už laukinių gyvūnų sukeltą žalą pagal griežtos atsakomybės taisyklės visais žalos padarymo atvejais, nes joks asmuo deliktinės atsakomybės prasme nėra laikomas laukinės gyvūnijos savininku ar valdytoju. Todėl laukinių gyvūnų sukelta žala atlyginama remiantis specialiuose teisės aktuose įtvirtintomis teisės normomis, o jų nesant – įrodžius tam tikrą pareigą (pvz., informuoti, išpėti) pažeidimą.⁹¹

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sprendamas ginčą dėl laukinio gyvūno padarytos žalos eismo įvykyje priteisė nukentėjusiajam visą žalos dydį iš laukinių gyvūnų savininkės, tai yra valstybės. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.251 str. 1 d. padaryti nuostoliai turi būti atlyginti visiškai, išskyrus atvejus, kai įstatymai ar sutartis nustato ribotą atsakomybę, šis straipsnis įtvirtina visišką žalos atlyginimo principą, tačiau jis nėra absoliutus, nes turi būti derinamas su vadinamąja nuostolių mažinimo doktrina (pažymėtina, kad visiškas nuostolių atlyginimo principas taip pat yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.263 str. 2 d.⁹²). Mažinti žalą yra teismo kompetencija, tai leidžia teismui įgyvendinti teisingumo, protingumo, sąžiningumo principus, kai visiškas nuostolių įgyvendinimo principas sukeltų atsakovui ar kitiems asmenims labai sunkių padarinių arba pažeistų minėtus sąžiningumo, protingumo, teisingumo principus (pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.251 str. 2 d.). Todėl diskutuotina, ar teismas atsižvelgdamas į tai, kad valstybė, kaip laukinės gyvūnijos savininkė, negali reguliuoti laukinių gyvūnų taip pat kaip naminių ar asmens žinioje esančių laukinių gyvūnų savininkai (valdytojai) bei į kitas kiekvienam ginčui individualias aplinkybes, remdamasis teisingumo, protingumo, sąžiningumo principais neturėjo sumažinti žalos dydžio.

⁹¹ Lietuvos Respublikos Seimo teisės ir teisėtvarkos komiteto, pagrindinio komiteto išvados, dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto (XIP-1941).

⁹² Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000 m. Nr. 74-2262) 6.263 str. 2 d. žalą, padarytą asmeniui, turtui, o įstatymų numatytais atvejais – ir neturtinę žalą privalo visiškai atlyginti atsakingas asmuo.

2.6. Lietuvos valstybės civilinė atsakomybė už laukinių gyvūnų padarytą žalą eismo įvykių metu po Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo naujos redakcijos priėmimo.

2010 m. liepos 10 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo pakeitimo įstatymas, kuris iš esmės pakeitė žalos atlyginimo, dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykiuose, tvarką. Naujos Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo redakcijos 22 str. 2 d. 6 p. įtvirtina, jog valstybei nuosavybės teise priklausančių laukinių gyvūnų eismo įvykių metu padaryta žala atlyginama, jeigu įrodomi valstybės neteisėti veiksmai (neveikimas), kaltė, priežastinis ryšys ir jeigu žala atsirado ne dėl nenugalimos jėgos, nukentėjusiojo asmens veiksmų arba kitų Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.253⁹³ straipsnyje nurodytų veiksmų. Nagrinėjamu atveju žala išieškoma Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso numatyta tvarka. Įstatymo leidėjas nurodė būtinumą įrodyti visas civilinės atsakomybės sąlygas. Iki įstatymo pakeitimo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nutartimi⁹⁴ konstatavo, kad transporto priemonei kelyje susidūrus su laukiniu gyvūnu, be kaltės atsako laukinio gyvūno savininkas (valstybė). Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.263 str. 1 d., kaltė ir neteisėti veiksmai yra neišskiriami. Tai įtvirtina ir teisės doktrinoje, žalos faktas kartu reiškia žalos padariusio asmens veiksmų neteisėtumo ir jo kaltės prezumpciją.⁹⁵ Todėl galima teigti, jog kaltės prezumpcija praktiškai apima ir neteisėtų veiksmų prezumpciją, tai ne kartą pripažino Lietuvos Aukščiausiasis Teismas⁹⁶ bendros pareigos elgtis sąžiningai ir rūpestingai pažeidimas suponuoja neteisėtumą. Nauja Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo redakcija, numato, kad nukentėjusieji dėl laukinio gyvūno padarytos žalos eismo įvykių metu privalo įrodyti visas civilinės atsakomybės sąlygas: žalą, neteisėtus veiksmus, priežastinį ryšį bei kaltę. Saugaus eismo automobilių keliais įstatymo 1 str. 1 p., 4 str. 1 p. numato valstybės pareigą rūpintis eismo saugumu keliuose. Tam, kad įrodyti saugaus eismo užtikrinimo pareigos nevykdymą reikia įrodyti konkrečių veiksmų neatlikimą, tai yra įrodyti neteisėtus bei

⁹³ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000 m. Nr. 74-2262) 6.253 str. 1 d. Civilinė atsakomybė netaikoma, taip pat asmuo gali būti visiškai ar iš dalies atleistas nuo civilinės atsakomybės šiais pagrindais: dėl nenugalimos jėgos, valstybės veiksmų, trečiojo asmens veiksmų, nukentėjusiojo asmens veiksmų, būtinojo reikalingumo, būtinosios ginties, savigynos.

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje, UAB „If draudimas“ v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 3K-3-138/2009, kat. 44.5.2.7; 73.2.5.5.

⁹⁵ MIKELĖNAS, V. *Civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmasis tomas*. Vilnius: Justitia, 2003., psl. 366.

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2006 m. birželio mėn. 21 d. nutartis, civilinėje byloje, JAV įmonė Autodesk Inc. v. UAB „Arginta“, Nr. 3K-3-422/2006, kat. 84; 88; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2007 m. lapkričio 10 d. nutartis, civilinėje byloje, AB „DnB NORD“ v. R. K., Nr. 3K-3-508/2007, kat. 27.3.2.5; 36.2; 126.5; 126.8.

kaltus veiksmus. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009 m. kovo 24 d. nutartyje⁹⁷ konstatavo, kad valstybė, kaip rūpestinga ir apdairi savininkė, galėjo ir privalėjo numatyti laukinių gyvūnų išbėgimą į kelią ir turėjo pakankamų priemonių tai kontroliuoti, statyti specialius kelio ženklus ir užtvarus, taip užkirsti kelią neigiamoms pasekmėms atsirasti, todėl tai galima būtų vertinti kaip valstybės bendros pareigos nevykdymą, pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.253 str. neteisėtumas civilinėje teisėje yra suprantamas labai plačiai – tai tiek sutarties pažeidimas (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.256 str.), tiek konkrečios teisės normos, tiek bendrojo pobūdžio elgtis atsargiai pažeidimas (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso.253 str.).⁹⁸ Tačiau po Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos naujos redakcijos išleidimo nukentėjusiajam daug sunkiau įrodyti valstybės kaltę. Kaltę, kaip civilinės atsakomybės sąlygą, reglamentuoja Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.248 straipsnis. Kaltė gali pasireikšti neatsargumu arba tyčia, asmuo laikomas kaltu, jeigu atsižvelgiant į prievolės esmę bei kitas aplinkybes jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina. Tyčia – tai toks asmens elgesys, kai jis veikia neteisėtai ir siekia padaryti žalą. Neatsargumas – tai toks asmens elgesys, kai jis tam tikromis aplinkybėmis elgiasi nepakankamai apdairiai, rūpestingai ir atidžiai. Nagrinėjamoje situacijoje nukentėjusysis turi įrodyti kad valstybės ar jos institucijos, neteisėtai bei kaltais, veiksmais (neveikimu) nevykdė teisės aktuose numatytų pareigų. Taip pat pagal minėtą naują Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo redakciją nukentėjusieji privalo įrodyti priežastinį ryšį, kaip civilinės atsakomybės sąlygą, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.247 str. įtvirtina, jog atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmais (veikimu, neveikimu), nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų (veikimo, neveikimo) rezultatu. Norma nereikalauja, kad skolininko elgesys būtų vienintelė nuostolių atsiradimo priežastis. Todėl priežastiniam ryšiui konstatuoti užtenka įrodyti, kad skolininko elgesys yra pakankama nuostolių atsiradimo priežastis, nors ir ne vienintelė.⁹⁹ Taigi Lietuvos civilinėje teisėje įtvirtinta lankstaus priežastinio ryšio doktrina, leidžianti teismui konkrečioje byloje atsižvelgti į teisėtus ieškovo ir atsakovo interesus ir daugelį kitų aplinkybių: nukentėjusiojo elgesį, kaltės laipsnį ir panašiai, tokiu būdu priimant

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje, UAB „If draudimas“ v. Lietuvos Respublikos valstybė, Nr. 3K-3-138/2009, kat. 44.5.2.7; 73.2.5.5.

⁹⁸ MIKELĖNAS, V. *Civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmasis tomas*. Vilnius: Justitia, 2003., psl. 336.

⁹⁹ MIKELĖNAS, V. *Civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmasis tomas*. Vilnius: Justitia, 2003., psl. 338.

įmanomai teisingiausią sprendimą¹⁰⁰. Iš to seka, kad nagrinėjamoje situacijoje nukentėjusiajam reiks įrodyti, kad valstybės neteisėti ar jos institucijų veiksmai (neveikimas) yra pakankama nuostolių atsiradimo priežastis. Pažymėtina, kad turi būti įrodyta, kad valstybė ar jos institucijos neužtikrino saugaus eismo kaltais bei neteisėtais veiksmais. Atkreiptinas dėmesys, kad žala, kaip civilinės atsakomybės sąlyga, visada turi būti įrodyta, nes tai būtina sąlyga civilinei atsakomybei kilti. Žala – tai nukentėjusio turtinio ar kitokio intereso pažeidimas, tai yra nukentėjusiojo turtinė padėtis arba padaromas neigiamas poveikis neturtiniams interesams (žmogaus sveikatai, gyvybei, garbei, orumui ir t.t).¹⁰¹ Nagrinėjamu atveju žala visais atvejais vertinama, kaip laukinio gyvūno, staiga iššokusio į kelią, padaryta žala transporto priemonei.

Pagal naują Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo redakciją neišrodžius visų deliktinės atsakomybės sąlygų, atsakomybė dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykiuose valstybei negali kilti, todėl nukentėjusiesiems išsireikalauti žalos atlyginimo yra daug sudėtingiau. Pažymėtina, kad tuo tarpu fizinių ar juridinių asmenų žinioje esančių laukinių gyvūnų padarytą žalą privalo atlyginti jų savininkas visais atvejais, išskyrus atvejus, kai įrodo, kad žala atsirado dėl nenugalimos jėgos arba nukentėjusiojo asmens tyčios ar didelio neatsargumo (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 straipsnio 1 dalis). Taigi, priėmus įstatymą, kitų asmenų, esančių laukinių gyvūnų savininkais, už jų žinioje esančių laukinių gyvūnų padarytą žalą civilinės atsakomybės ribos yra žymiai platesnės nei valstybės. Tokiu būdu vėlgi kyla abejonių ar nauju teisiniu reguliavimu nėra pažeistas asmenų lygiateisiškumo principas, nes atskiriems laukinių gyvūnų savininkams yra nustatytos nevienodos civilinės atsakomybės sąlygos už jiems nuosavybės teise priklausančių laukinių gyvūnų padarytą žalą. Todėl tikėtina, kad ateityje galimas ginčas dėl šio naujo teisinio reguliavimo atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintiems asmenų lygiateisiškumo ir teisinio apibrėžtumo principams. Teismų praktiką pagal naujas žalos atlyginimo taisykles dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykių metu šiuo metu dar nėra susiformavusi, tačiau tai neišvengiama ateityje.

¹⁰⁰ MIKELĖNAS, V. *Civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmasis tomas*. Vilnius: Justitia, 2003., psl. 338.

¹⁰¹ MIKELĖNAS, V. *Civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmasis tomas*. Vilnius: Justitia, 2003., psl. 341.

2.7. Civilinė atsakomybė už laukinių gyvūnų padarytą žalą žemės ūkio pasėliams, miškui ir hidrotechnikos įrenginiams.

Civilinę atsakomybę už medžiojamų gyvūnų padarytą žalą reglamentuoja Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str., Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymas, Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymas bei kiti poįstatyminiai teisės aktai, teismų praktika bei teisės doktrina. Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymo 2 str. 7 d. įtvirtina medžiojamų gyvūnų apibrėžimą. Tai laukiniai gyvūnai, kurie Medžioklės Lietuvos Respublikos teritorijoje taisyklėse yra priskirti medžiojamiems dėl visuomeniniais ir asmeniniais tikslais grindžiamos vertės ir atsižvelgiant į šalies medžioklės kultūros tradicijas. Medžiojamieji gyvūnai yra ribotos civilinės apyvartos objektai. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymu¹⁰² patvirtintose Medžioklės Lietuvos Respublikos teritorijoje taisyklių 2 dalies 2, 3 punktuose įtvirtinta, jog medžiojamieji gyvūnai - tai gyvūnai, kurie dėl savo vertės bei susiklosčiusių tradicijų buvo medžiojami praeityje, yra šiuo metu medžiojami ar gali būti medžiojami ateityje. Medžiojamieji gyvūnai skirstomi į stambiają ir smulkiąją medžiojamąją fauną. Prie stambiosios medžiojamosios faunos priskiriami šie gyvūnai: stumbras, briedis, taurusis elnias, dėmėtasis elnias, danielius, muflonas, stirna ir šernas. Prie smulkiosios medžiojamosios faunos priskiriami šie gyvūnai: vilkas, lūšis, lapė, mangutas, ūdra, miškinė kiaunė, akmeninė kiaunė, kanadinė audinė, barsukas, šermuonėlis, žebenškštis, pilkasis kiškis, baltasis kiškis, bebras, ondatra, laukinės žąsys, laukinės antys, laukys, kurtinys, tetervinas, virbė (jerubė), kurapka, fazanas, putpelė, laukiniai karveliai, slanka, perkūno oželis, didysis kormoranas, pilkasis garnys, varniniai paukščiai.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str. 2 d. įtvirtina, kad laukinių gyvūnų padaryta žala atlyginama įstatymų nustatyta tvarka. Pagal Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos 22 str. 5 d medžiojamųjų gyvūnų padaryta žala žemės, miško ir vandens telkinių sklypų savininkams, valdytojams ir naudotojams dėl žemės ūkio pasėlių, miško ir hidrotechnikos įrenginių pakenkimo atlyginama Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymo nustatyta tvarka. Minėtos teisės normas nukreipia į Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymo 18 str., kuris reglamentuoja atsakomybę už medžiojamų gyvūnų padarytą žalą. Ši norma numato, kad laisvėje gyvenančių medžiojamųjų gyvūnų padarytą žalą žemės, miško ir vandens telkinių sklypų savininkams, valdytojams ir naudotojams šio įstatymo numatytais nurodytais atvejais atlygina medžioklės plotų

¹⁰² Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2000 m. birželio 27 d. įsakymas, Nr.258, Dėl medžioklės Lietuvos Respublikos teritorijoje taisyklių patvirtinimo.

naudotojai arba valstybės vardu įgaliotos institucijos, jeigu neišrodoma, kad žala atsirado dėl nenugalimos jėgos, nukentėjusio asmens tyčios ir kitų Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.253 straipsnyje nurodytų veiksmų. Medžioklės plotų naudotojai žalą atlygina šiais atvejais: 1) žalos žemės ūkio pasėliams ar hidrotechnikos įrenginiams padaro kanopiniai žvėrys ar bebrai, jeigu juos medžioti nėra uždrausta ištisus metus; 2) kanopiniai žvėrys ar bebrai padaro žalos miškui, jeigu juos medžioti nėra uždrausta ištisus metus ir jeigu pagal Aplinkos ir Žemės ūkio ministerijų patvirtintą Medžiojamųjų gyvūnų padarytos žalos žemės ūkio pasėliams ir miškui apskaičiavimo metodiką apskaičiuota stipriai pažeistų bei žuvusių tikslinės rūšies medelių jaunuolynuose dalis viršija 20 procentų arba vyresnio amžiaus medynuose stipriai pažeistų perspektyvių tikslinės rūšies medžių dalis viršija 10 procentų ir jeigu neįvykdomi žvėrių, kurių sumedžiojimas yra limituojamas, sumedžiojimo limitai.¹⁰³ Pagal Lietuvos Respublikos Medžioklės įstatymo 18 str. 4 d. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos rėmimo programos įstatymo ir Lietuvos Respublikos savivaldybių aplinkos apsaugos rėmimo specialiosios programos įstatymo nustatyta tvarka valstybės vardu šiuose teisės aktuose nurodytos institucijos atlygina laisvėje gyvenančių medžiojamųjų gyvūnų padarytą žalą žemės, miško ir vandens telkinių sklypų, kuriuose nėra uždrausta medžioti, savininkams, valdytojams ir naudotojams, kai pakenkdami žemės ūkio pasėliams, miškui ir hidrotechnikos įrenginiams ją padarė medžiojamieji gyvūnai, kuriuos medžioti yra uždrausta ištisus metus. Civilinė atsakomybė už medžiojamųjų gyvūnų padarytą žalą netaikoma, jeigu įrodoma, kad žala atsirado dėl nenugalimos jėgos, nukentėjusio asmens tyčios ir kitų civilinio kodekso 6.253 str. nurodytų veiksmų. Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymo 18 str. 7 d. įtvirtina dar vieną atsakomybės netaikymo pagrindą, medžiojamųjų gyvūnų padaryta žala neatlyginama, jeigu ji padaryta žemės sklypuose, kuriuose jų savininkas šio Įstatymo 13 straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka uždraudė medžioti. Pagal Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymo 13 str. 2 d., pagal kurią privačios žemės sklypo savininkas, kurio žemė šio Įstatymo 8 straipsnyje nustatyta tvarka yra numatoma priskirti arba yra priskirta medžioklės plotų vienetai, turi teisę uždrausti medžioti jam priklausančioje žemėje, jeigu medžioklės metu žemės ūkio pasėliams arba miškui bus daroma žala. Medžioklės plotų vieneto sudarymo ar ribų pakeitimo projekto rengimo atveju apie tai jis privalo raštu pranešti šio Įstatymo 8 straipsnio nustatyta tvarka veikiančiai komisijai per šio Įstatymo 8 straipsnio 9 dalyje nustatytą terminą. Praktikoje, nagrinėjamas atleidimas nuo atsakomybės neveikia. Lietuvos Respublikos Konstitucinis

¹⁰³ Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymo su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002 m. Nr. 65-2634) 18 str. 3 d.

Teismas 2005 m. gegužės 13 d. nutarime konstatavo, Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymo 13 str. 2 d. nuostata apimtimi, kuria nenumatyta privačios žemės sklypo savininko teisė nevaržomai uždrausti medžioti jam priklausančioje žemėje ne tik jeigu medžioklės metu žemės ūkio pasėliams arba miškui bus daroma žala, bet ir visais kitais atvejais, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnio 1 ir 2 dalims¹⁰⁴.

Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymo 18 str. 2 d. nustato medžiojamų gyvūnų padarytos žalos apskaičiavimo tvarką. Gyvūnų padarytą žalą pagal Aplinkos ir Žemės ūkio ministerijų patvirtintą Medžiojamųjų gyvūnų padarytos žalos žemės ūkio pasėliams ir miškui apskaičiavimo metodiką apskaičiuoja atitinkamos savivaldybės mero nuostolių skaičiavimo komisija. Žemės, miško ir vandens telkinių sklypų, kuriuose leidžiama medžioti, savininkai, valdytojai ir naudotojai apie laisvėje gyvenančių medžiojamųjų gyvūnų padarytą žalą nedelsdami privalo pranešti atitinkamai seniūnijai, ne vėliau kaip per 3 darbo dienas nuo žalos pastebėjimo išsiųsdami rašytinį prašymą dėl žalos įvertinimo ir atlyginimo. Seniūnijos seniūnas, gavęs pranešimą apie padarytą žalą, privalo tą pačią dieną pranešti medžioklės plotų naudotojui ir per 7 dienas organizuoti žalos įvertinimą, išskyrus atvejus, kai dėl žalos pobūdžio jos dydį įmanoma nustatyti tik praėjus daugiau negu 7 dienoms.¹⁰⁵

Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymo 18 str. 6 d. įtvirtina, jog lėšos už laisvėje gyvenančių medžiojamųjų gyvūnų padarytą žalą turi būti sumokėtos per vieną mėnesį nuo žalos dydžio apskaičiavimo dienos. Šalis, nesutinkanti su apskaičiuotu žalos dydžiu, turi teisę Administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka nuostolių skaičiavimo komisijos sprendimą apskųsti teismui. Šie nuostolių skaičiavimo komisijos aktai yra priimti, įgyvendinant Medžioklės įstatymo 18 straipsnio nuostatas, todėl yra individualaus pobūdžio administraciniai teisės aktai. Komisija apskaičiuodama medžiojamų gyvūnų padarytą žalą, kaip viešojo administravimo sistemos subjektas, turi priimti administracinį teisės aktą – sprendimą. Komisijos priimtų aktų teisėtumas ginčijamas, iš esmės remiantis aplinkybėmis ir argumentais, susijusiais su viešuoju administravimu, ir civilinio pobūdžio ginčas nekeliamas.¹⁰⁶

Remiantis Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymu bei teismų praktika darytina išvada, kad atitinkamos savivaldybės nuostolių skaičiavimo komisijai apskaičiavus medžiojamų gyvūnų padarytą žalą ir priėmus administracinį teisės aktą, kuris gali būti ginčijamas Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo

¹⁰⁴ Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1992, Nr. Nr. 33-1014) 23 str. Nuosavybė neliečiama. Nuosavybės teises saugo įstatymai.

¹⁰⁵ Pagal Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymo su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002 m. Nr. 65-2634) 18 str. 5 d.

¹⁰⁶ Specialiosios teisėjų kolegijos, 2008 m. gruodžio 1 d., nutartis, byloje Nr. T-XX-86-08.

tvarka. Šiems ginčams būdingų problemų autorius nenagrinėja, nes jo darbui keliami tikslai ir uždaviniai analizuojami civilinės teisės kontekste.

3. Civilinė atsakomybė už naminių gyvūnų padarytą žalą asmens sveikatai bei turtui

3.1. Civilinė naminių gyvūnų savininkų (valdytojų) atsakomybė už naminių gyvūnų padarytą žalą kitų asmenų sveikatai.

Civilinę atsakomybę už naminių gyvūnų padarytą žalą asmens sveikatai reglamentuoja Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str. 1 d., Lietuvos Respublikos gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymas, Lietuvos miestų, rajonų patvirtintos gyvūnų globos ir laikymo taisyklės, kiti įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai bei Lietuvos teismų praktika, teisės doktrina. Lietuvos Respublikos gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymo 2 str. 3 d. įtvirtina naminių gyvūnų sąvoką – tai visi istoriškai prijaukinti (domestikuoti) gyvūnai. Pavyzdžiui, šunys, katės, karvės, arkliai, jaučiai ir kt. Minėtas įstatymas taip pat išskiria naminių gyvūnų porūšius: ūkinės paskirties gyvūnai, tai yra visi gyvūnai, kurie laikomi maistui ir veisiami maistui, kailiams, vaistams ir kitai produkcijai gauti, namams saugoti, darbo ar kitiems tikslams (pavyzdžiui, kiaulės, avys, arkliai ir kt.). Įstatymas nepateikia neūkinės paskirties gyvūnų apibrėžimo, iš to seka, kad tai visi kiti gyvūnai, tokie kaip katės, šunys ir kt. Nuo minėto skirstymo priklauso ir naminių gyvūnų laikymo tvarka. Ūkinės paskirties gyvūnai turi būti laikomi savininkų atskirose nuosavose ar kitu pagrindu valdomose valdose. Kiti, ne ūkinės paskirties gyvūnai (šunys, katės), paprastai laikomi individualiuose namuose, daugiabučiuose. Teisės aktuose, gyvūnų laikymo ir priežiūros taisyklėse, išskiriami ir pavojingi gyvūnai – gyvūnai, kurie dėl biologinių savybių nuolat kelia pavojų žmonių ar gyvūnų gyvybei ir sveikatai.

Žala padaryta naminių gyvūnų gali pasireikšti įvairiai: turto sužalojimu ar sunaikinimu, sveikatos sutrikdymu, ar net gyvybės atėmimu. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str. 1 d. įtvirtina, kad naminių gyvūnų arba asmens žinioje esančių laukinių gyvūnų padarytą žalą privalo atlyginti jų (savininkas), jeigu neįrodo, kad buvo šio kodekso 6.270 straipsnio 1 dalyje¹⁰⁷ numatytos aplinkybės. Asmuo atsako ir už iš jo pabėgusių gyvūnų padarytą žalą. Dėl naminių gyvūnų padarytos žalos asmens

¹⁰⁷ Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000 m. Nr. 74-2262) 6.270 str. 1 d. asmuo, kurio veikla susijusi su didesniu pavojumi aplinkiniams (transporto priemonių, mechanizmų, elektros ir atominės energijos, sprogstamųjų ir nuodingų medžiagų naudojimas, statybos ir t. t.), privalo atlyginti didesnio pavojaus šaltinio padarytą žalą, jeigu neįrodo, kad žala atsirado dėl nenugalimos jėgos arba nukentėjusio asmens tyčios ar didelio neatsargumo.

sveikatai kyla administracinė atsakomybė, taip pat nukentėjusysis gali kreiptis į bendrosios kompetencijos teismus dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo. Baudžiamosios atsakomybės taikymo atveju Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str. 1 d., nustatanti naminių gyvūnų ir laukinių gyvūnų, esančių asmens žinioje, žalos atlyginimo tvarką netaikoma, nes žalą nukentėjusiajam tokiu atveju padaro ne naminis gyvūnas, o žmonės panaudodami gyvūną kaip įrankį ar ginklą¹⁰⁸.

Lietuvos Respublikos gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymo 5 str. 3 d. įtvirtina, kad gyvūnų savininkai turi pareigą užtikrinti, kad jiems priklausantys gyvūnai nekeltų grėsmės žmonių ramybei, sveikatai, nuosavybei, nepažeistų kitų asmenų teisių ir interesų. Nevykdant šių pareigų gyvūnų savininkas (valdytojas) privalo atlyginti gyvūnų padarytą žalą. Civilinės atsakomybės subjektu gali būti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo (pvz., cirkai, gyvūnų organizacijos, zoologijos sodai). Lietuvos Respublikos gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymo 2 str. 15 d. gyvūnų savininkas apibrėžiamas, kiekvienas sukakęs 16 metų fizinis ar juridinis asmuo, kuris nuolat ar laikinai augina gyvūną. Pažymėtina, kad šis apibrėžimas neatitinka Lietuvos Respublikos civilinio kodekso reikalavimų, kuris nustato dvi sąvokas – savininko ir valdytojo (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str.). Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.41 str. numato, kad gyvūnų savininkas, įgyvendindamas nuosavybės teisę, privalo laikytis gyvūnų apsaugą ir jų laikymą reglamentuojančių įstatymų, kitų teisės aktų reikalavimų.

Taikant civilinę atsakomybę, dėl naminių gyvūnų padarytos žalos asmens sveikatai, laikomasi principo, kad kuo aiškesnė ir svarbesnė vertybė, tuo stipriau ji ginama. Asmens sveikata, gyvybė yra viena iš svarbiausių, nesunkiai pažeidžiamų, ne visada atkuriamų ar neįmanomų atkurti vertybių, todėl turi būti itin saugoma.¹⁰⁹ Analizuojama tema turtinės žalos atsiradimo atveju, pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str. 1 d. civilinė atsakomybė atsiranda be kaltės, todėl asmuo gali būti atleistas nuo civilinės atsakomybės tik įrodęs, kad žala atsirado dėl *force majeure* arba nukentėjusiojo tyčios ar didelio neatsargumo.¹¹⁰

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.283 str. 1 d. įtvirtina, kad jeigu fizinis asmuo suluošintas ar kitaip sužalota jo sveikata, už tai atsakingas asmuo privalo nukentėjusiajam atlyginti visus jo patirtus nuostolius ir neturtinę žalą. Minėtas straipsnis nustato visišką žalos atlyginimo principą, kuris reiškia, kad nukentėjusįjį reikia grąžinti į

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, BBS teisėjų kolegijos, 2008 m. vasario 5 d. nutartis, baudžiamojoje byloje, *V.D. v. D.L. ir E.T.*, Nr. 2K-19/2008, kat. 1.1.8.1.1. 2.1.12.2.3.2.

¹⁰⁹ Kauno apygardos teismo, BBS teisėjų kolegijos, 2010 m. lapkričio 15 d. nutartis, baudžiamojoje byloje, *R. V v. A. V.*, Nr. 1A-743-348-2010, kat. 2.4.7..

¹¹⁰ MIKELĖNAS, V. *Civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmasis tomas*. Vilnius: Justitia, 2003 m., psl. 371.

tokią padėtį, kokia būtų jam nesant sužalotam. Be turtinės žalos atlyginimo šiuo atveju pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.250 str. turi būti atlyginama ir neturtinė žala. Nustatant neturtinę žalą pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalies nuostatas, teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį privalo atsižvelgti į jos pasekmes, šią žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus.¹¹¹ Civilinės atsakomybės pagrindinė funkcija yra kompensuoti patirtą žalą, todėl sprendžiant neturtinės žalos atlyginimo klausimą privaloma visų pirma atsižvelgti į atsakovo kaltės laipsnį dėl atsiradusių pasekmių bei vertinant žalą padariusio asmens elgesį vadovautis protingumo, rūpestingumo, atidumo kriterijais. Asmenų kaltę, dėl naminių gyvūnų padarytos žalos sveikatai, patvirtina ir ta aplinkybė, kad už gyvūnų laikymo taisyklių pažeidimus kyla ir administracinė atsakomybė. Civilinio kodekso skiriamos kaltės formas - tyčia ir neatsargumas labai svarbios tik nustatant žalos dydį (turtinės ir neturtinės žalos). Neteisėtais gyvūno savininko (valdytojo) veiksmais naminiams gyvūnams sukėlus žalą asmens sveikatai gali būti pripažįstami įstatyme ar poįstatyminiuose teisės aktuose gyvūnų savininkams nustatytų pareigų nevykdymas, taip pat bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimas. Priežastinis ryšys tarp pažeidėjo priešingų teisei veiksmų (neveikimo) ir žalos yra būtinas. Sveikatos sutrikdymo atveju žalai įrodyti dažniausiai pateikiami sveikatos apsaugos įstaigų išduoti dokumentai: medikų išvados, išrašai, nedarbingumo pažymos ir pan.

Lietuvos teismams nustatant turtinę žalą, dėl naminių gyvūnų padarytos žalos asmens sveikatai, didesnių neaiškumų paprastai nekyla, nes ji yra nustatoma pateikiant įrodymus. Daug sudėtingiau teismams nustatyti neturtinę žalą. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimą piniginės kompensacijos už neturtinę žalą paskirtis – sudaryti materialines prielaidas iš naujo sukurti tai, ko negalima sugrąžinti, kuo teisingiau atlyginti tai, ko žmogui neretai apskritai niekas – jokie pinigai, joks materialus turtas – negali atstoti. Neturtinės žalos atlyginimo atveju visišką žalos atlyginimo principas netaikomas visa apimtimi, nes neturtinės žalos tiksliai įvertinti pinigais neįmanoma. Teisės doktrinoje neturtinė žala laikoma pakenkimas teisės saugomoms ir ginamoms neturtinėms, nematerialiosioms, tai yra ekonominio įvertinimo neturinčioms vertybėms – asmens garbei, orumui, privačiam

¹¹¹ Kauno apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2010 m. vasario 20 d. sprendimas, civilinėje byloje, *M. Š. v. S. K.*, Nr. 2A-173-395/2010, kat. 44.5.2.16; 121.18; 121.21.

gyvenimui, kitokioms neturtinėms teisėms ir panašiai.¹¹² Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pateikė tokią neturtinės žalos sąvoką: neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai dėl sužalojimo, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais.¹¹³ Neturtinė žala yra padaroma dėl sukeliamų išgyvenimų bei paveikiant skirtingus gėrius, turinčius didesnę ar mažesnę vertę asmeniui. Jeigu išgyvenimai sukeliama dėl asmeniui gyvybiškai svarbių dalykų – sveikatos sužalojimo, grėsmės gyvybei sukėlimo, tai išgyvenimai yra ypač dideli.¹¹⁴ Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.250 str. 2 d. neturtinė žala palikta įvertinti teismo kompetencijai, nes tai fakto klausimas ir jo iš anksto įstatyme neįmanoma reglamentuoti. Teismas įvertindamas neturtinę žalą pinigine išraiška privalo atsižvelgti į įstatyme išvardintus kriterijus: žalos sukeltas pasekmės, žalą padariusio asmens kaltę, žalą padariusio asmens turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį, kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo, protingumo kriterijus.

Teismų praktika rodo, kad vienas pagrindinių neturtinės žalos nustatymo kriterijų, asmens sveikatos sutrikdymo atveju, yra žalos sukeltos pasekmės. Klaipėdos apygardos teismas 2009 m. liepos 10 d. nutartyje¹¹⁵ pažymėjo, jog pasekmės jeigu jos susijusios su asmens sveikatos dideliais pakenkimais, rimtų sužalojimų asmeniui sukėlimu, kentėjimais nuo fizinio skausmo sužalojimo ir gydymosi nuo sužalojimo metu, yra lydimos nerimo dėl sveikatos ateityje, jeigu jos susiję su ateities intervencijomis ar kitokiu poveikiu žmogaus kūnui dėl pasekmių šalinimo (operacijomis, specialiomis procedūromis ir kt.), į jas privalo būti atsižvelgiama ir jos turi būti vertinamos nustatant asmeniui priteistino neturtinės žalos atlyginimo dydį. Antra, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.251, 6.282 straipsniuose nurodytais kriterijais (pavyzdžiui, vertindamas neturtinės žalos, padarytos naminio gyvūno, pasireiškus fiziniams skausmais, dydį).

Teismas, sprenddamas neturtinės žalos atlyginimo klausimus, privalo atsižvelgti į protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principus. Pažymėtina, kad sistemiškai aiškinant Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.250 str. 2 d., 6.267 str., 6.283 str. 1 d. normas, darytina išvada, jog tam, kad sveikatos sužalojimo atveju būtų atlyginta naminių gyvūnų

¹¹² MIKELĖNAS, V. *Civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmasis tomas*. Vilnius: Justitia, 2003., psl. 344-345.

¹¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis, civilinėje byloje, *V. S. v. E. S.*, Nr. 3K-3-1129, kat. 39.6.2.5.

¹¹⁴ Kauno apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. liepos 9 d. nutartis, civilinėje byloje, *E. P. v. M. B. ir E. B.*, Nr. 2A-1083-413/2009, kat. 44.2.4.2.; 44.5.2.7.; 121.15.; 121.21.

¹¹⁵ Klaipėdos apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. liepos 10 d. nutartis, civilinėje byloje, *N. P. v. D. K.*, Nr. 2A-428-159/2009, kat. 44.5.2.7.; 121.21.

padaryta žala, tame tarpe ir neturtinė, būtinas tiesioginis priežastinis ryšys tarp asmens sveikatos sužalojimo ar kitokio sutrikdymo ir dėl to jo patirtų dvasinių išgyvenimų, dvasinio sukrėtimo, emocinės depresijos.¹¹⁶ Iš to seka, kad asmenys negali grįsti savo patirtos neturtinės žalos dvasiniais išgyvenimais dėl kito asmens sveikatos sutrikdymo, kuri sukėlė įvykis. Tik pats nukentėjęs gali reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, ginti savo pažeistas teises¹¹⁷.

Priežastinio ryšio svarbą neturtinei žalai, dėl naminių gyvūnų padarytos žalos sveikatai, atlyginti rodo ir Kauno apygardos teismo, civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos, 2010 m. vasario 20 d. nutartis, Nr. 2A-173-395/2010. Ginčas kilo, kai nukentėjusiąją užpuolė atsakovės šuo, kuris buvo netinkamai vedžiojamas. Šuo net nepalietė nukentėjusiosios, tačiau lojo ir urzgė, dėl to nukentėjusioji parkrito ant žemės ir nusibrozdino rankų du pirštus. Kauno apygardos teismas konstatavo, jog atsakovė, paleidusi agresyvios veislės šunį be pavadėlio ir antsnukio, elgėsi nerūpestingai ir neapdairiai, nes ji turėjo ir galėjo numatyti žalingas pasekmes. Darytina išvada, kad tarp atsakovei priklausančio šuns puolimo ir ieškovės padarytų sveikatos sutrikdymų yra priežastinis ryšys, todėl teismas remdamasis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str. 1 d. priteisė dalį reikalautos turtinės žalos. Ieškovės reikalavimą priteisti neturtinę žalą teismas atmetė, pažymėdamas, kad ieškovei sveikata buvo sutrikdyta ne dėl atsakovės šuns įkandimo, kuris to padaryti faktiškai ir nebandė, o dėl nukentėjusios neadekvačios reakcijos pamačius atbėgantį ir lojantį atsakovės šunį, dėl ko ji neteko sąmonės ir pargriuvo.

Įstatymų reglamentuojančių naminių gyvūnų laikymo taisyklės laikymasis yra labai svarbus, atsižvelgiant į pasekmes, atsirandančių nesilaikant šių teisės aktų. Asmens sveikata yra viena iš svarbiausių ir itin saugomų teisinių gėrių, todėl naminių gyvūnų padaryta žala turi būti teisingai atlyginama. Ypatingai svarbu, kad teismai teisingai, remdamiesi teisingumo, protingumo, sąžiningumo principais bei teisės aktais, tinkamai vertintų įvykių aplinkybes ir nustatytų teisingą tiek turtinės, tiek neturtinės žalos atlyginimą.

¹¹⁶ Vilniaus apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2008 m. rugsėjo 29 d. nutartis, civilinėje byloje, *A. L. v. I. B.*, Nr. 2A-775-186/2008, kat. 44.5.2.7; 44.2.4.1; 44.2.4.2.

¹¹⁷ Vilniaus apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2008 m. rugsėjo 29 d. nutartis, civilinėje byloje, *A. L. v. I. B.*, Nr. 2A-775-186/2008, kat. 44.5.2.7; 44.2.4.1; 44.2.4.2.

3.2. Naminių gyvūnų savininkų (valdytojų) civilinė atsakomybė už naminių gyvūnų padarytą žalą kitų asmenų turtui.

Naminių gyvūnų savininko (valdytojo) civilinę atsakomybę už jam priklausančių gyvūnų padarytą žalą kitų asmenų turtui įtvirtina Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str. 1 d. Lietuvos Respublikos gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymo 5 str. 7 d. sakanti, jog gyvūnų savininkai atlygina visas išlaidas, susijusias su jiems priklausančių gyvūnų padaryta žala žmonių sveikatai ir turtui. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str. 1 d. civilinė atsakomybė už naminio gyvūno padarytą žalą kyla tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims. Atsakomybė kyla, kai žalą padaro naminis gyvūnas (katė, arklys, karvė, šuo ir kt.), arba prijaukintas laukinis gyvūnas (tigras, gyvatė, beždžionė ir kt.). Tiek vieni, tiek kiti gali būti laikomi namie, lauke (pavyzdžiui, aptvertoje teritorijoje) arba laikomi specialioje vietoje (pavyzdžiui, cirke, zoologijos sode ar pan.).

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str. 1 d. civilinė atsakomybė už naminių gyvūnų padarytą žalą jų savininkams (valdytojams) atsiranda be kaltės. Todėl asmuo gali būti atleistas nuo civilinės atsakomybės tik įrodęs, kad žala atsirado dėl *force majeure* arba nukentėjusiojo tyčios ar didelio neatsargumo.¹¹⁸ Tačiau, kaip rodo teismų praktika, tai įrodyti pakankamai sunku. Pavyzdžiui, dažnai gyvūnų savininkai *force majeure* aplinkybe bando pagrįsti gyvulio atitrūkimu nuo grandinės, kai gyvulį išbaudo laukiniai gyvūnai, ar grandinė pagaminta iš nekokybiško metalo ar pan. Jei žemesnės instancijos teismai tokį gyvulio kartais dar vertina kaip *force majeure*, tai aukštesnės instancijos teismai visada pažymi, jog netinkamas gyvūno pririšimas ar netinkamos kokybės grandinės naudojimas, sąlygojęs gyvūno atitrūkimą, nepriklausomai nuo jo elgesį nulėmusių aplinkybių, negali būti vertinamas kaip neišvengiama, gyvūno savininko nekontroliuojama, bei nepašalinama aplinkybe (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.253 str.) ribojanti civilinės atsakomybės taikymo galimybes.

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse 6.267 str. 1 d. įtvirtintas objektyviosios civilinės atsakomybės atvejis: tai yra siekiant taikyti civilinę atsakomybę nustatytinos ne keturios deliktinės civilinės atsakomybės sąlygos, o trys: 1) įstatyme nurodyto naminio gyvūno ar asmens žinioje esančio laukinio gyvūno, kurie padarė žalą, valdymo faktas; 2) žalos asmeniui padarymas; 3) priežastinis ryšys su pasekmėmis. Kaltė šiuo atveju yra formaliai pašalinta iš civilinės atsakomybės sąlygų. Veiksmų

¹¹⁸ MIKELĖNAS, V. *Civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmasis tomas*. Vilnius: Justitia, 2003 m., psl. 371.

neteisėtumas nesiejamas su gyvūno valdytojo veikimu ar neveikimu ir jo rūpestingumo klausimas nekliamas, užtenka objektyvaus gyvūno, padariusio žalą valdymo fakto. Daugeliu atveju, teisminėje praktikoje nėra nukrypstama nuo įrodinėtinių aplinkybių tokio pobūdžio bylose. Antai, Vilniaus apygardos teismas yra konstatavęs, kad pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str. 1 d. naminių gyvūnų arba asmens žinioje esančių laukinių gyvūnų padarytą žalą privalo atlyginti jų savininkas (valdytojas), jeigu neįrodo, kad buvo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.270 str. 1 d. numatytos aplinkybės, tai yra kad žala atsirado dėl nenugalimos jėgos arba nukentėjusiojo asmens tyčios ar didelio neatsargumo. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.212 str. nenugalima jėga suprantama kaip aplinkybės, kurių šalis negalėjo kontroliuoti bei protingai numatyti, ir kad negalėjo užkirsti kelio šių aplinkybių ar jų pasekmių atsiradimui. Taigi, pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str. 1 d. naminio gyvūno savininkas atsako už naminio gyvūno padarytą žalą nepriklausomai nuo to ar yra jo kaltė ir ar savininkas atliko neteisėtus veiksmus ar neteisėtą neveikimą.¹¹⁹ Analogiškai tokios pat pozicijos yra laikomasi ir dalyje kitų teismų priimtų sprendimų.¹²⁰ Tačiau praktikoje tai pat neretai yra neatsižvelgiama į įrodinėtinas aplinkybes griežtosios civilinės atsakomybės atveju ir neretai, autoriaus nuomone, ieškovui be jokio teisinio pagrindo yra perkeliama pareiga įrodinėti naminio gyvūno savininko neteisėtus veiksmus arba neteisėtą neveikimą.¹²¹

Lietuvos Respublikos gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymo 5 str. 3 d. įtvirtinta, jog naminių gyvūnų savininkai privalo garantuoti, kad gyvūnų ir pavojingų gyvūnų auginimas ir laikymas nekels grėsmės žmonių ramybei, sveikatai, gyvybei, nuosavybei, nepažeis kitų asmenų teisių ir interesų. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.251 str. 2 d. teismas, atsižvelgdamas į atsakomybės prigimtį, šalių turtinę padėtį ir jų tarpusavio santykius, gali sumažinti nuostolių atlyginimo dydį, jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių. Nors Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas įtvirtina visiško nuostolių atlyginimo principą¹²², tačiau minėta norma nustato šio principo išimtį, tai yra ribotos atsakomybės galimybę. Ribota

¹¹⁹ Vilniaus apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2011 m. sausio 5 d. nutartis, civilinėje byloje, *I.A. ir D.I. v. UAB „Vilniaus žirgynas“*, Nr. 2A-1156-611/2010, kat. 44.2;44.3;44.5.2.7;121.15;121.18.

¹²⁰ Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gruodžio mėn. 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1189-513/2010, kat. 44.2.4.1;114.4;121.21; Panevėžio apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. gruodžio mėn. 30 d. sprendimas, civilinėje byloje, *E. V. v. A. K.*, Nr. 2A-614-280/2009, kat. 121.15; 44.5.2.7; Panevėžio apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. gruodžio mėn. 24 d. nutartis, civilinėje byloje, *R. S. ir L. J. V. L. D. ir R. D.*, Nr. 2A-2-278/2009, kat. 44.5.2.7;121.15; 121.18 ir t.t.

¹²¹ Kauno apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2010 m. vasario 20 d. sprendimas, civilinėje byloje, *M. Š. v. S. K.*, Nr. 2A-173-395/2010, kat. 44.5.2.16; 121.18; 121.21.

¹²² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000 m. Nr. 74-2262) 6.251 str. 1 d. padaryti nuostoliai turi būti atlyginti visiškai, išskyrus atvejus, kai įstatymai ar sutartis nustato ribotą atsakomybę.

civilinė atsakomybė, atsižvelgiant į aplinkybes, teismo taikoma ir naminių gyvūnų savininkams ar valdytojams, dėl naminių gyvūnų padarytos žalos kitų asmenų turtui. Pavyzdžiui, pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.282 str. 3 d. teismas gali sumažinti atlyginamos žalos dydį, atsižvelgdamas į žalą padariusio asmens sunkią turtinę padėtį. Ši įstatymo norma taikoma tuomet, kai žalą padaro fizinis asmuo ir reikšmės turi ne bet kokia, o tik sunki turtinė padėtis, tai yra kai asmuo visiškai neturi pajamų, kurie užtikrina jo kasdieninių poreikių maistui, būstui ir pan. tenkinimą. Asmens turtinė padėtis negali būti pagrindu visiškai atleisti jį nuo deliktinės atsakomybės.¹²³

¹²³ Panevėžio apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2010 m. balandžio 15 d. nutartis, civilinėje byloje, UADB „*ERGO Lietuva*“ v. *L. R.*, Nr. 2A-22-212/2010, kat. 121.21.

Išvados

1. Lietuvos Respublikos valstybė, skirtingai nuo daugelio užsienio valstybių (Prancūzija, Jungtinės Amerikos Valstijos, Kanada, Anglija), yra laukinių gyvūnų savininkė (valdytoja). Tai įtvirtina Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo 3 str. 1 d., numatanti, kad laisvėje gyvenantys laukiniai gyvūnai nuosavybės teise priklauso valstybei.
2. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad žalos, padarytos laukinių gyvūnų, atlyginimo klausimus reglamentuoja civilinės teisės normos. Todėl ginčai dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykiuose atlyginimo iš esmės susiję su civiliniais deliktinės atsakomybės santykiais ir nagrinėtini bendrosios kompetencijos teisme.
3. Lietuvos teismų praktikoje ginčiuose dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykiuose atlyginimo ieškovas dažniausiai yra draudikas, įgyvendinantis subrogacinį reikalavimą į atsakingus už žalą asmenis. Vilniaus apygardos teismas 2011 m. sausio 24 d. sprendime pažymėjo, kad ieškinys dėl nuostolių atlyginimo, kuriuos padarė staiga į kelią iššokęs laukinis gyvūnas, negali būti tenkinamas dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.253 str. 5 d. įtvirtintos aplinkybės, tai yra civilinė atsakomybė netaikoma, kai nukentėjęs asmuo prisiėmė žalos riziką. Vilniaus apygardos teismo 2011 m. sausio 24 d. sprendimas, yra diskutuotinas, nes prieštarauja Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotai praktikai, draudimo esmei bei Lietuvos Respublikos įstatymams.
4. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009 m. kovo 24 d. priėmęs nutartį įpareigojančią valstybę atlyginti laukinio gyvūno padarytą žalą eismo įvykio metu taikė įstatymo analogiją - Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str. 1 d., kuri įtvirtina, jog naminių gyvūnų arba asmens žinioje esančių laukinių gyvūnų padarytą žalą privalo atlyginti jų savininkas (valdytojas), jeigu neįrodo, kad buvo šio kodekso 6.270 straipsnio 1 dalyje numatytos aplinkybės. Asmuo atsako ir už iš jo pabėgusių gyvūnų padarytą žalą. Toks santykių reguliavimas yra diskutuotinas, dėl to, kad nustatant vienodą teisinį reguliavimą naminių ar asmens žinioje esančių laukinių gyvūnų savininkams (valdytojams), ir valstybei, kaip laukinės gyvūnijos savininkei, nelygiateisėje padėtyje atsidurtų būtent valstybė dėl paties nuosavybės teisės objekto specifikos.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2005 m. gegužės 13 d. nutarime konstatavo, jog laukinės gyvūnijos, kaip Konstitucijos saugomos ir ginamos vertybės, savitumas yra tas, kad ji yra labai dinamiška, laisvėje esantys laukiniai gyvūnai keičia savo buvimo vietą, dėl to laukinės gyvūnijos, kaip visumos, valdymas ir disponavimas ja

(kaip daiktu) yra neįmanomas. Tačiau nagrinėjamas atvejis yra konkretus, tai yra valstybės civilinė atsakomybė už laukinio gyvūno padarytą žalą, jam staiga iššokus į kelią ir susidūrus su transporto priemone. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas suformavo precedentą, kad valstybė, kaip rūpestinga ir apdairi laukinės gyvūnijos savininkė, turi pakankamai priemonių kontroliuoti laukinių gyvūnų išbėgimą į važiuojamąją dalį, turi pareigą statyti specialius kelio ženklus ir užtvaras ar naudoti kitas priemones, taip užkirsti kelią neigiamoms pasekmėms atsirasti, o jei taip nesieliama, kyla jos civilinė atsakomybė.

6. Pagal suformuotą Lietuvos teismų praktiką civilinė atsakomybė už laukinių gyvūnų padarytą žalą eismo įvykių metu yra atsakomybės be kaltės atvejai, grindžiami klasikine rizikos teorija. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, jog kaltė ir veiksmų neteisėtumas yra neatskiriami todėl kaltės prezumpcija yra ir neteisėtų veiksmų prezumpcija.

7. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad laukinių gyvūnų padaryta žala eismo įvykiuose neatitinka *force majeure* kriterijų visumos. Nenugalimos jėgos aplinkybės pasižymi tokiais požymiais: 1) jos neišvengiamos; 2) jos nekontroliuojamos bei nepašalinamos; 3) jos nebuvo ir negalėjo būti numatytos pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.253 str. 2 d. Visi šie trys nenugalimos jėgos požymiai turi būti įrodyti, norint pripažinti nenugalimos jėgos buvimą.

8. Pagal naują Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo redakciją neįrodžius visų deliktinės atsakomybės sąlygų, atsakomybė dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykiuose valstybei negali kilti. Kyla abejonų ar nauju teisiniu reguliavimu nėra pažeistas asmenų lygiateisiškumo principas, nes atskiriems laukinių gyvūnų savininkams yra nustatytos nevienodos civilinės atsakomybės sąlygos už jiems nuosavybės teise priklausančių laukinių gyvūnų padarytą žalą.

9. Taikant civilinę atsakomybę, dėl naminių gyvūnų padarytos žalos asmens sveikatai, laikomasi principo, kad kuo aiškesnė ir svarbesnė vertybė, tuo stipriau ji ginama. Asmens sveikata, gyvybė yra vienos iš svarbiausių, nesunkiai pažeidžiamų, ne visada atkuriamų ar neįmanomų atkurti vertybių, todėl turi būti itin saugomos.

10. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.250 str. 2 d. neturtinė žala palikta įvertinti teismo kompetencijai, nes tai fakto klausimas ir jo iš anksto įstatyme neįmanoma reglamentuoti. Teismas įvertindamas neturtinę žalą pinigine išraiška privalo atsižvelgti į įstatyme išvardintus kriterijus: žalos sukeltas pasekmes, žalą padariusio asmens kaltę, žalą padariusio asmens turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį, kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo, protingumo kriterijus.

11. Asmenys negali grįsti savo patirtos neturtinės žalos dvasiniais išgyvenimais dėl kito asmens sveikatos sutrikdymo, kurį sukėlė įvykis. Tik pats nukentėjęs gali reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, ginti savo pažeistas teises.

Civilinė atsakomybė už gyvūnų padarytą žalą

Santrauka

Teismų praktika rodo, kad tinkamai įvertinti gyvūnų padarytos žalos aplinkybes, jų savininkų (valdytojų) atsakomybės laipsnį yra pakankamai sudėtinga. Darbo tikslas remiantis teisės norminiais aktais, teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos teismų praktika išanalizuoti civilinės atsakomybės už gyvūnų padarytą žalą taikymo sąlygas, jų ypatumus. Atskleisti Lietuvos teismų praktikoje išryškėjusias problemas sprendžiant nuostolių atlyginimo klausimus dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos bei išnagrinėti civilinės atsakomybės ypatumus dėl naminių gyvūnų padarytos žalos asmens sveikatai bei turtui, taip pat pateikti savo nuomonę aktualiausiais temos klausimais.

Siekiant šio tikslo apžvelgiama deliktinės atsakomybės samprata, funkcijos, taikymo sąlygos gyvūnų padarytos žalos kontekste; atskleidžiami civilinės atsakomybės ypatumai laukinių gyvūnų sukeltuose eismo įvykiuose, aptariama civilinė atsakomybė už naminių gyvūnų padarytą žalą asmens sveikatai bei turtui.

Civilinė atsakomybė, už gyvūnų padarytą žalą, yra deliktinė atsakomybė. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.245 str. 4 d. apibrėžia deliktinę atsakomybę, kaip turtinę prievolę, atsirandančią dėl žalos, kuri nesusijusi su sutartiniais santykiais, išskyrus atvejus, kai įstatymai nustato, kad deliktinė atsakomybė atsiranda ir dėl žalos, susijusiai su sutartiniais santykiais. Civilinę atsakomybę, už gyvūnų padarytą žalą, reglamentuoja Lietuvos Respublikos civilinio kodekso XXII skyriaus, trečiojo skirsnio, 6.267 str., Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymas, Lietuvos Respublikos gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymas, Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymas bei kiti įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai. Šiai temai svarbūs teisės šaltiniai yra teismų praktika bei teisės doktrina. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas numato šias civilines atsakomybės sąlygas 1) neteisėti veiksmai (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.246 str.); 2) žala ir nuostoliai (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.249 str.); 3) priežastinis ryšys (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.247 str.); 4) kaltė (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.248 str.).

Lietuvos teismų praktika dėl laukinių gyvūnų padarytos žalos eismo įvykiuose iš esmės pasikeitė po Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 24 d. priimtos nutarties. Ne vienus metus iš valstybės žalos atlyginimo už laukinių gyvūnų padarytą žalą reikalavę nukentėjusieji nuostolių atlyginimo negaudavo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas minėtoje nutartyje suformavo teismų praktiką, pagal kurią nukentėjusiesiems

žala atlyginama visiškai. Priimdamas šią nutartį Teismas taikė įstatymo analogiją, tai yra Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str. 1 d.

2010 m. liepos 10 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo nauja redakcija. Įstatymo 22 str. 2 d. 6 p. įtvirtina, jog valstybei nuosavybės teise priklausančių laukinių gyvūnų eismo įvykių metu padaryta žala atlyginama, jeigu įrodomi valstybės neteisėti veiksmai (neveikimas), kaltė ir priežastinis ryšys ir jeigu žala atsirado ne dėl nenugalimos jėgos, nukentėjusiojo asmens veiksmų arba kitų Civilinio kodekso 6.253 straipsnyje nurodytų veiksmų, ir išieškoma Civilinio proceso kodekso numatyta tvarka.

Civilinę atsakomybę už naminių gyvūnų padarytą žalą asmens sveikatai reglamentuoja Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.267 str. 1 d., Lietuvos Respublikos gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymas, Lietuvos miestų, rajonų patvirtintos gyvūnų globos ir laikymo taisyklės, kiti įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai.

Civil Liability for Damage Caused by Animals

Summary

Court practice reveals that proper assessment of circumstances of damage caused by animals as well as evaluation of the level of liability of their owners is quite troublesome. The thesis is devoted to an analysis of legal doctrine, legal acts and jurisprudence on pre-conditions for application of civil liability for damage caused by animals in order to reveal problems that occur in practice. The thesis covers conceptual issues of tort liability, its functions and pre-conditions for its application in the context of damage caused by animals; peculiarities of tort liability for damage caused by wild animals in traffic accidents as well for damage to health and property of persons caused by domestic animals are revealed. Jurisprudence of the Lithuanian courts on damage caused by wild animals

Liability for damage caused by animals is tort liability. Paragraph 4 of the article 6.245 of the Civil Code of the Republic of Lithuania defines tort liability as a pecuniary obligation which is not related with contractual relations, except in cases where it is established by laws that delictual liability shall also result from damage related with contractual relations. Civil liability for damage caused by animals is being regulated by Article 6.267 (Chapter XXII, third section) of the Civil Code of the Republic of Lithuania, the Law of the Republic of Lithuania on Wild Fauna, the Law of the Republic

of Lithuania on the Care, Keeping and Use of Animals, Law of the Republic of Lithuania on Hunting as well as other laws and by-laws. Jurisprudence of the courts of the Republic of Lithuania as well as legal doctrine are also important for the analysis of the theme. The Civil Code of the Republic of Lithuania foresees the following pre-conditions of civil liability 1) unlawful actions (Article 6.246 of the Civil Code of the Republic of Lithuania); 2) damage and damages (Article 6.249 of the Civil Code of the Republic of Lithuania); 3) Causation (Article 6.247 of the Civil Code of the Republic of Lithuania); 4) fault (Article 6.248 of the Civil Code of the Republic of Lithuania).

Jurisprudence of the Lithuanian courts on damage caused by wild animals in traffic accidents has substantially changed after the judgement of the Supreme Court of the Republic of Lithuania passed on March 24, 2009. For many years requirements to compensate damage caused by wild animals in traffic accidents used to be left unsatisfied. The aforementioned judgement of the Supreme Court of Lithuania has formed judicial practice that damage should be compensated in full. The judgement has been based on an analogy of law, i.e. on Article 6.267, paragraph 1 of the Civil Code of the Republic of Lithuania.

A new version of the Law of the Republic of Lithuania on Wild Fauna has entered into effect on July 10, 2010. Article 22, paragraph 2, point 6 of the law establishes that damage caused in traffic accidents by wild animals that are a property of the state is to be compensated in cases when unlawful actions (inaction) and fault of the state as well as a causal link between them and are proved and the damage has not occurred due to force majeure, actions of the aggrieved party or other actions foreseen in Article 6.253 of the Civil Code. The damage is to be compensated following the order established by Article 6.253 of the Civil Code.

Civil liability for damage to health and property of persons caused by domestic animals in being regulated by Paragraph 1, Article 6.267 of the Civil Code of the Republic of Lithuania, the Law of the Republic of Lithuania on the Care, Keeping and Use of Animals, the rules on keeping and use of domestic animals passed by municipalities of Lithuania, other laws and by-laws. Paragraph 1, Article 6.267 of the Civil Code establishes that damage caused by domestic animals, or wild animals that are in personal possession, have to be compensated by their owner in case he or she fails to prove that circumstances foreseen in Paragraph 1, Article 6.270 of the Civil Code exist. The laws also foresee liability for damage caused by runaway animals

Naudotos literatūros sąrašas

Norminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1992, Nr. Nr. 33-1014).
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000 m., Nr. 74-2262).
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002 m., Nr. 36-1340).
4. Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002 m., Nr. 65-2634).
5. Lietuvos Respublikos gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1997 m., Nr. 108-2728).
6. Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1997 m., Nr. 108-2726).
7. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro ir susisiekimo ministro 2001 m. gruodžio 18 d. įsakymu Nr. 603/456 patvirtintas statybos techninis reglamentas STR 2.06.03:2001 „Automobilių keliai“ (Valstybės žinios, 2002, Nr. 19-755).
8. Lietuvos Respublikos kelių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1995, Nr. 44-1076).
9. Lietuvos Respublikos statybos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1996, Nr. 32-788).
10. Medžioklės Lietuvos Respublikoje taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos ministro įsakymu 2000 m. birželio 27 d. Nr. 258.
11. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro ir Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2002 m. rugsėjo 23 d. įsakymu Nr. 486/359 patvirtinta Medžiojamųjų gyvūnų padarytos žalos žemės ūkio pasėliams ir miškui apskaičiavimo metodika (Valstybės žinios, 2002, Nr.: 97 -4303).
12. Lietuvos Respublikos Seimo teisės ir teisėtvarkos komiteto, pagrindinio komiteto išvados, dėl Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 6.267 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto (XIP-1941).
13. Administracinių bylų teisenos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios 1999, Nr. 13-308).

Specialioji literatūra:

1. Cyrille de Klemm. *Compensation for damage caused by wild animals*. Nature and environment, No. 84, Causncil of Europe, Strasbourg, 1996.
2. MIKELĖNAS, V. *Civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmasis tomas*. Vilnius: Justitia, 2003.
3. MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius, Justitia, 1995 m.
4. MIZARAS, V, MIKELĖNAS, V, VILETA, A ir kt. *Civilinė teisė bendroji dalis*, Vilnius, Justitia, 2009.
5. MIZARAS, V. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Vilnius: Justitia, 2003.
6. PAKALNIŠKIS, V, PAPIRIS, L ir kt. *Civilinė teisė bendroji dalis*, Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2008.
7. PRAPIESTIS, J. *Namų advokatas*. Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2002 m.
8. Selelionytė, S. Valstybė kaip civilinės deliktinės atsakomybės subjektas. Vilnius, Jurisprudencija, 2004, Nr. 59, p. 125-136.
9. Selelionytė, S. Neteisėtumas kaip deliktinės atsakomybės sąlyga. Jurisprudencija, 2006, t. 60, p. 100-114.
10. STASKONIS, V, MIKELĖNAS, V, TAMINSKAS, A ir kt. *Civilinė teisė*. Kaunas, Vijusta, 1997 m.
11. VANCEVIČIUS, S. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius, Justitia, 2000 m.

Teismo bylų medžiaga:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 12 d. sprendimas, „Dėl pareiškėjo - Kauno miesto apylinkės teismo prašymo (Nr.1b-31) ištirti, ar Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 192 straipsnio 1 dalis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 42 straipsnio 3 daliai“ // Valstybės žinios, 2007-09-15, Nr. 98-3984.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 20 d. sprendimas, „Dėl pareiškėjo - Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos prašymo išaiškinti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 26 d. nutarimą "Dėl Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 39 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies, Lietuvos Respublikos maitų tarifų įstatymo 18 straipsnio (1998 m. vasario 19 d.

- redakcija) 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2006-11-23, Nr. 126-4805.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d sprendimas, „Dėl teisenos byloje pagal pareiškėjo - Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnio 2 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, ar Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymas (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsniui, 30 straipsnio 1 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, taip pat ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo nr. 1494 "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo nr. 689 "Dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančiųjų pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo" dalinio pakeitimo" 1 punktas neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1 straipsniui, 5 straipsnio 1 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, nutraukimo“ // Valstybės žinios, 2006-08-12, Nr. 88-3475.
 4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d nutarimas, „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios 2006-08-24, Nr. 90-3529.
 5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d nutarimas, „Dėl Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymo 7 straipsnio 2 dalies, 8 straipsnio 1, 9, 10 dalių, 13 straipsnio 2 dalies, 18 straipsnio 7 dalies ir 22 straipsnio 3, 6, 7 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2005-05-19, Nr. 63-2235.
 6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d nutarimas, „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“ // Valstybės žinios, 2004-12-18, Nr. 181-6708.

7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 11 d. nutarimas, „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 7 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2001-01-17, Nr. 5-143.
8. Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. kovo 25 d. nutarimas. „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. liepos 18 d. nutarimo Nr. 777 "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. vasario 3 d. nutarimo Nr. 77 "Dėl kainodaros reguliavimo" dalinio pakeitimo ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų, susijusių su šiluminės energijos, elektros energijos bei gamtinių dujų kainų nustatymu, dalinio pakeitimo bei pripažinimo netekusiais galios" atitikimo Lietuvos Respublikos įstatymui "Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos"“ // Valstybės žinios, 1998-03-27, Nr. 29-784.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas, „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugpjūčio 23 d. nutarimo nr. 1004 "Dėl minimalaus darbo užmokesčio didinimo" 3.1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 499 straipsnio pirmajai daliai ir Lietuvos Respublikos darbo apmokėjimo įstatymo 2 straipsniui“ // Valstybės žinios, 1997-01-24, Nr. 7-130.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje, *AB If P&C Insurance AS v. Lietuvos Respublikos valstybė*, Nr. 3K-3-509/2009, kat 44.5.2.7; 73.2.5.5;
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. kovo 24 d. nutartis, civilinėje byloje, *AB „If draudimas“ v. VĮ „Automagistralė“*, Nr. 3K-3-62/2009, kat. 44.5.2.8.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. rugsėjo 28 d. nutartis, civilinėje byloje, *J. P. v. T. K.*, Nr. 3K-3-362/2009, kat. 43.2; 45.6.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje, *UAB „If draudimas“ v. Lietuvos Respublikos valstybė* Nr. 3K-3-138/2009, kat. 44.5.2.7; 73.2.5.5.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, BBS teisėjų kolegijos, 2008 m. vasario 5 d. nutartis, baudžiamojoje byloje, *V.D. v. D.L. ir E.T.*, Nr. 2K-19/2008, kat. 1.1.8.1.1. 2.1.12.2.3.2.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2008 m. kovo 3 d., nutartis civilinėje byloje, *UAB „Baldenis“ v. UAB DK „PZU Lietuva“*, Nr. 3K-3-153/2008, kat. 44.2.3; 73.2.5.5; 95.6.2.

16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2008 m. vasario 12 d. nutartis, civilinėje byloje, UAB „PZU Lietuva“ v. AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-76/2008, kat. 38; 73.2.6.1.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2007 m. lapkričio 10 d. nutartis, civilinėje byloje, AB „DnB NORD“ v. , R. K., Nr. 3K-3-508/2007, kat. 27.3.2.5; 36.2; 126.5; 126.8.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2006 m. birželio mėn. 21 d. nutartis, civilinėje byloje, JAV įmonė Autodesk Inc. v. UAB „Arginta“, Nr. 3K-3-422/2006, kat. 84; 88.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2005 m. gruodžio 5 d. nutartis, civilinėje byloje, AB „Lietuvos draudimas“ v. V. S. Nr. 3K-3-636, kat. 24.1.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2005 m. lapkričio 21 d. nutartis, civilinėje byloje, S. B. v. UAB (duomenys neskelbtini), Nr. 3K-3-598, kat. 44.5.2.16.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2005 m. lapkričio 9 d. nutartis, civilinėje byloje, R. B v. Vilniaus universiteto Santariškių klinikos, Nr. 3K-3-556, kat. 44.5.2.15.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2004 m. vasario 18 d. nutartis, civilinėje byloje, O. R., M. R., V. R., J. K., N. K. v. Viešoji įstaiga Vilniaus universiteto ligoninė Santariškių klinikos, Nr. 3K-3-16, kat. 39.6.2.12.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2004 m. birželio 24 d. nutartis, Nr. 3K-7-394/2004
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2003 m. birželio 23 d. nutartis, civilinėje byloje, UAB „Aterna“ v. UAB „Transekspedicija“, Nr. 3K-3-744, kat. 39.6.2.2.; 39.2.3.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis, civilinėje byloje, V. S. v. E. S., Nr. 3K-3-1129, kat. 39.6.2.5.
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2002 m. gruodžio 2 d. nutartis, civilinėje byloje, M. D v. UAB „Baltijos garantas“, Nr. 3K-3-1445, kat. 67.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, 2008 m. rugsėjo 21 d, Teisės normų reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose apžvalga Nr. 29.

28. Vilniaus apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2011 m. sausio 5 d. nutartis, civilinėje byloje, *I.A. ir D.I. v. UAB „Vilniaus žirgynas“*, Nr. 2A-1156-611/2010, kat. 44.2;44.3;44.5.2.7;121.15;121.18.
29. Vilniaus apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2011 m. vasario 28 d., nutartis, civilinėje byloje, *AB IF P&C Insurance AS v. Lietuvos Respublikos valstybė*, Nr. 2A-1307-345/2011, kat, 4.1.; 44.5.2.7.; 73.2.5.5.; 121.15.; 121.18.; 121.21.
30. Vilniaus apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2011 m. sausio 24 d. nutartis, civilinėje byloje, *AB IF P&C Insurance AS v. Lietuvos Respublikos valstybė*, Nr. 2A-174-492/2011, kat. 44.1.; 44.5.2.7.; 73.2.5.5; 121.15.; 121.18.; 121.21.
31. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gruodžio mėn. 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1189-513/2010, kat. 44.2.4.1;114.4;121.21.
32. Kauno apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2010 m. vasario 20 d. sprendimas, civilinėje byloje, *M. Š. v. S. K.* , Nr. 2A-173-395/2010, kat. 44.5.2.16; 121.18; 121.21.
33. Panevėžio apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2010 m. balandžio 15 d. nutartis, civilinėje byloje, *UADB „ERGO Lietuva“ v. L. R.*, Nr. 2A-22-212/2010, kat. 121.21.
34. Panevėžio apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. gruodžio mėn. 30 d. sprendimas, civilinėje byloje, *E. V. v. A. K.*, Nr. 2A-614-280/2009, kat. 121.15; 44.5.2.7
35. Panevėžio apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. gruodžio mėn. 24 d. nutartis, civilinėje byloje, *R. S. ir L. J. V. L. D. ir R. D.*, Nr. 2A-2-278/2009, kat. 44.5.2.7;121.15; 121.18.
36. Vilniaus apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. vasario 4 d. nutartis, civilinėje byloje, *A.J. v. Lietuvos Respublikos valstybė*, Nr. 2S-251-186/2009, kat 27.3.1.1, 44.5.2.5, 44.5.2.7, 94.2.6, 94.5, 122.3.
37. Kauno apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. liepos 9 d. nutartis, civilinėje byloje, *E. P. v. M. B. ir E. B.*, Nr. 2A-1083-413/2009, kat. 44.2.4.2.; 44.5.2.7.; 121.15.; 121.21.
38. Klaipėdos apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2009 m. liepos 10 d. nutartis, civilinėje byloje, *N. P. v. D. K.*, Nr. 2A-428-159/2009, kat. 44.5.2.7.; 121.21.
39. Šiaulių apygardos teismo, CBS teisėjų kolegijos, 2008 m. spalio mėn. 20 d. nutartis, civilinėje byloje, *R. M. v P. J.*, Nr. 2A-352-357/2008, kat. 44.2.4.2;121.18.
40. Specialioji teisėjų kolegija, 2009 m. sausio 5 d., nutartis, Nr. T-2009-01.

41. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo, 2010 m. vasario 1 d., sprendimas, civilinėje byloje Nr. 2-632-845/10.
42. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo, 2010 m. rugsėjo 28 d., sprendimas, civilinėje byloje Nr. 2-440-653/10.
43. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo, 2010 m. liepos 27 d., sprendimas, civilinėje byloje Nr. 2-2213-827/10.

Interneto tinklalapiai:

1. . Дяконов В. В. Гражданское право РФ (Общая часть) учебное пособие, Allpravo, Ru , 2003, §2.3 Prieiga per internetą: <http://www.allpravo.ru/library/doc99p/instrum1312/item1317.html>. Žiūrėta 2010-12-04.